

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Treballs sobre bilingüisme

Institut Catòlic d'Estudis Socials de
Barcelona (ICESB)

FEBRER 1980

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

S U M A R I

1. CLASSIFICACIÓ PRINCIPAL PER MATÈRIES

- 1.1. Treballs teòrics
- 1.2. Treballs històrics i generals
 - 1.2.1. Estudis històrics
 - 1.2.2. Informació i divulgació
- 1.3. Treballs sobre varietats lingüístiques
 - 1.3.1. El català estàndard i la llengua literària
 - 1.3.2. Qüestions específiques de varietats geogràfiques
- 1.4. Treballs sobre bilingüisme i educació
- 1.5. Treballs sobre immigració i integració
- 1.6. Enquestes sociolingüístiques
- 1.7. Sociolingüística aplicada
 - 1.7.1. Normalització i política lingüística
 - 1.7.2. La normalització lingüística a l'Església

2. REMISSIONS A TÍTOLS CLASSIFICATS PER ALTRES CONCEPTES

- 2.1. Aportacions teòriques
- 2.2. Aportacions històriques i generals
 - 2.2.1. Aportacions històriques
 - 2.2.2. Aportacions d'informació i divulgació
- 2.3. Aportacions sobre varietats lingüístiques
 - 2.3.1. Aportacions sobre el català estàndard i la llengua literària
 - 2.3.2. Aportacions sobre les varietats geogràfiques
- 2.4. Aportacions sobre bilingüisme i educació
- 2.5. Aportacions sobre immigració i integració
- 2.6. Aportacions sobre normalització i política lingüística

1. CLASSIFICACIÓ PRINCIPAL PER MATÈRIES

1.1. Treballs teòrics

- Aracil, Lluís V.: Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle. (Memòria presentada al Centre Eutopéen Universitaire de Nancy) Multicopiat. València 1965, 20 pp.
- Aracil, Lluís V.: Un dilema valencià. "Identity Magazine" (València/Cambridge) nº 24, 1966, pp. 17-29 infera.
- Aracil, Lluís V.: Sociolingüística: un nou enfocament. (Memòria per a la Bossa "Llibres a l'Abast") Multicopiat. València 1967, 67 pp.
- Aracil, Lluís V.: Més enllà de la lingüística. "Serra d'Or" (Montserrat) nº 103, abril 1968, pp. 65-66.
- Aracil, Lluís V.: Romanística i sociolingüística (Comunicació al XIII Congrés Internacional de Romanística). Multicopiat. Québec 1971, 000 pp.
- Aracil, Lluís V.: Francesc Vallverdú i la sociolingüística catalana. "Serra d'Or" (Montserrat) nº 164, maig 1973, pp. 27-28.
- Aracil, Lluís V.: Educació i sociolingüística. Multicopiat. València 1974, 78 pp.
- Badia i Margarit, Antoni M.: Llengua i cultura als Països Catalans. Edicions 62. Barcelona 1964 (1a. edició), 197 pp.
- Badia i Margarit, Antoni M.: La llengua catalana ahir i avui. Curial. Barcelona 1969, 248 pp.
- Badia i Margarit, Antoni M.: Procés i objectius de la sociolingüística catalana. "Iberomania", (Madrid) nº 1, 1974, pp. 19-30.
- Badia i Margarit, Antoni M.: Panorama sociolinguistique du catalan d'aujourd'hui. (Participació a la taula rodona sobre "Les problèmes politico-culturels des langues romanes dans le monde actuel" al XIV Congrés de Lingüística Romànica de Nàpols 1974).
- Badia i Margarit, Antoni M.: Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna. Universitat de Barcelona. Barcelona 1976, 81 pp.
- Badia i Margarit, Antoni M.: Nivelación geolingüística y lenguas en contacto. "Revista Española de Lingüística" (Madrid) jul-dec. 1976, pp. 269-300.

- Badia i Margarit, Antoni M.: Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius. "Treballs de Sociolingüística Catalana" (1974-1976) Eliseu Climent. (València) 1977, pp. 15-35.
- Badia i Margarit, Antoni M.: Lengüas en contacto: bilingüismo, diglosia, lengüas en convivència. (dins "Comunicación y lenguaje") Karpos. Madrid 1977, pp. 109-133.
- Bernardó, D.: Problématique d'une recherche sur la diglossie: propositions de travail. "Cahiers du Groupe de Recherches sur la Diglossie" (Montpellier) n° 1, été 1974, pp. 1-6.
- Boada, H.: Bilingüisme i comunicació (2on. seminari de Bilingüisme i Educació). Teide. Barcelona 1976, pp. 55-60.
- Dalmau, D. ("Poli Glot"): Poliglotisme i vergonya. "Occident" (Barcelona). maig 1949, pp. 51-59.
- Dalmau, D. ("Poli Glot"): Menes i graus de poliglotisme (2 articles) "Occident" (Barcelona). maig i agost 1950, pp. 17-25 i 12-22.
- Esteva i Fabregat, C.: Contribucions a una teoria del bilingüisme, (dins In Memoriam Carles Riba). Ariel. Barcelona 1973, pp. 165-183.
- Fullat i Genís, O.: Notes sobre el valor antropològic de l'idioma. "Serra d'Or" (Montserrat) gener 1964, pp. 53-56.
- Gabarró, P.: Les publicacions científiques i la llengua catalana. Societat de Cirurgia de Catalunya. Barcelona 1933, 22 pp.
- Ninyoles, Rafael Ll.: Consciència lingüística Vells Tabús, Noves Exigències. "Serra d'Or" (Montserrat) setembre 1969, pp. 624-32.
- Ninyoles, Rafel Ll.: Idioma i prejudici. Moll. Palma de Mallorca 1971, 182 pp.
- Ninyoles, Rafael Ll.: Idioma y poder social. Tecnos. Madrid 1972, 228 pp.
- Ninyoles, Rafael Ll.: Estructura social y política lingüística. Fernando Torres. València 1975, 207 pp.
- Pedrolo, Manuel de.: Els elefants són contagiosos (Articles 1962-1972). Edicions 62. Barcelona 1974, 188 pp.
- Schlieben-Lange, Brigitte.: Das sprachliche Selbstverständnis der Okzitanen im Verleích mit der Situation des katalanischen, dins Interlinguística (Homenatge a Mario Wandruszka) Tübingen 1971.

- Schlieben-Lange, Brigitte: Okzitanisch und Katalanisch (2ª ed.). TBL, Tübingen 1973, 62 pp.
- Siguan, Miguel: Bilingüisme i educació. Per a una sociologia del bilingüisme (2on. seminari de Bilingüisme i Educació). Teide. Barcelona 1976a, pp. 5-36.
- Siguán, Miguel: Bilingüismo y sociología. "Revista Española de Lingüística" (Madrid) fas. 1, enero-junio 1976, año 6, pp. 27-28.
- Siguán, Miguel: Usages linguistiques dans une université bilingue. "Bulletin de Psychologie", Groupe d'Études de Psychologie de l'Université de Paris, n° 327, XXX, 3-9 (1976-1977), pp. 356-363.
- Solé, M. Rosa: L'estudi de la llengua i la qüestió nacional. (Barcelona) "Taula de canvi" n° 1 setembre-octubre 1976, pp. 21-35.
- Vallverdú, Francesc: L'escriptor català i el problema de la llengua. Edicions 62. Barcelona 1968, 195 pp.
- Vallverdú, Francesc: Sociología y lengua en la literatura catalana. Cuadernos para el Diálogo. Madrid 1971, 227 pp.
- Vallverdú, Francesc: El fet lingüístic com a fet social. Edicions 62. Barcelona 1973, 156 pp.
- Vallverdú, Francesc: L'escriptor català i el problema de la llengua (2ª ed. amb correccions, supressions i addicions). Edicions 62. Barcelona 1975, 205 pp.
- Vallverdú, Francesc: La normalització del català modern (Treballs de sociolingüística catalana I (1974-1976)). Eliseu Climent. València 1977, pp. 147-155.
- Vasalls, Gerard: L'ús del català dins la literatura científica (Treballs de sociolingüística catalana I (1974-1976)). Eliseu Climent. València 1977, pp. 157-166.
- Verdaguer, Pere: Del voluntarisme a la sociologia o sobre la situació lingüística a Rosselló. "Sant Joan i Barres" (Perpinyà) n° 63-64, prim-estiu-76, pp. 36-49.
- Vives, J.: Aportació sociològica al problema del contacte de llengües en els Països Catalans (2on. seminari de Bilingüisme i Educació). Teide. Barcelona 1976, pp. 36-47.

1.2. Treballs històrics i generals

1.2.1. Estudis històrics

- Alpera, Lluís: Conciencia y normalización lingüística en el País Valenciano, dins A. Porqueras Mayo - C. Rojas, Filología y crítica hispánica. Homenaje a F. Sánchez Escribano. Ediciones Alcalá. Madrid 1969, pp. 335-345.
- Aracil, Lluís V.: A Valencian Dilemma. "Identity Magazine" (València/Cambridge) nº 24, any 1966a, pp. 17-29 supera.
- Aracil, Lluís V.: Introducció a Escalante, E., Les xiques de l'entresuelo. Tres forasters de Madrid. Garbí. València 1968a, pp. 9-88.
- Aramon i Serra, R.: Problèmes d'histoire de la langue catalane, in La linguistique catalane. Actes du Colloque International de Strasbourg (1968)...publiées par A. Badia i Margarit et G. Straka. Paris 1973, pp. 27-70.
- Badia i Margarit, Antoni M.: Vint-i-cinc anys d'estudis sobre la llengua i la literatura catalanes (1950-1975). Volum I "La llengua". Publ. Abadia Montserrat. Montserrat 1976a, 201 pp.
- Badia i Margarit, Antoni M.: Langue et société dans le domaine linguistique du catalan, notamment à Barcelone. "Revue de Linguistique Romane" (Paris) nº 143-144, juillet-décembre 1972, pp. 263-304.
- Badia i Margarit, Antoni M.: Le catalan aujourd'hui, dins La Linguistique Catalane (I Col.loqui de Català, Strasbourg 1968). Klincksieck. París 1973, pp. 379-451.
- Badia i Margarit, Antoni M.: Gramàtica normativa enfront gramàtica descriptiva en català modern "Treballs de Sociolingüística Catalana" nº 1 (1974-1976). Eliseu Climent. València 1977, pp. 37-54.
- Bouille, Michel: La décadence de la langue catalane en Roussillon au XVIIIe siècle. "Tramontana" (Perpinyà) nº 434-5, 1960, pp. 89-95.
- Carbonell, Jordi: Comentarís sobre la decadència. "Serra d'Or". (Montserrat) nº 3(III) març 1961, pp. 24-26.
- Carbonell, Jordi: De llengua catalana. "Serra d'Or" (Montserrat) nº 165-166-167-168 i 169, juny-octubre 1973, pp. 43, 37, 37, 37 i 55.

- Carbonell, Jordi: La influència de factors històrics exògens en la situació actual del català dins la societat. "Treballs de Sociolingüística Catalana" nº 1. Eliseu Climent. València 1977, pp. 63-65.
- Carmona, Angel: Dues Catalunyaes. Jocs floralescos i xarons. Ariel. Barcelona 1967, 226 pp.
- Comas, Antoni: Les excel·lències de la llengua catalana. R. Dalmau, 1967, 72 pp.
- Coromines, Joan: El que s'ha de saber de la llengua catalana. Moll. Palma de Mallorca 1954, 143 pp.
- Creixell, Lluís: Ideologia de la llengua. "St. Joan i Barres" nº 62, hivern 1976, pp. 19-28.
- Cucó, Alfons: Actituds polítiques i lingüístiques al País Valencià contemporani (Treballs de sociolingüística catalana I (1974-1976)). Eliseu Climent. València 1977, pp. 67-80.
- Díaz-Plaja, Guillem: Viatge a l'Atlàntida i retorn a Ítaca. Destino, Barcelona 1962, 149 pp.
- Entwistle, William I.: Las lenguas de España: castellano, catalán, vasco y gallego-portugués. Istmo. Madrid 1973, 443 pp.
- Ferrater Mora, Josep: Les formes de vida catalana (3ª ed. ampliada). Selecta. Barcelona 1960, 207 pp.
- Fuster, Joan: Qüestió de noms. Problemes de la denominació de les terres catalanes. Edicions d'Aportació Catalana. Barcelona 1962, 16 pp.
- Fuster, Joan: Nosaltres, els valencians. Edicions 62. Barcelona 1962, 223 pp.
- Fuster, Joan: Literatura catalana contemporània. Curial. Barcelona 1972, 511 pp.
- Fuster, Joan: Llengua i literatura al País Valencià en el primer terç del segle XIX. "Treballs de sociolingüística catalana" nº 1 (1974-1976). Eliseu Climent. València 1977. pp. 117-130.
- Guilleumas, Rosalia: La llengua catalana segons Antoni Rubió i Lluch. Barcino. Barcelona 1957, 68 pp.
- Institut Català d'Estudis Polítics i Socials (Benet, Josep). Catalunya sota el règim franquista, vol. I: Informe sobre la persecució de la llengua i la cultura de Catalunya pel règim del general Franco. Edicions Catalanes de Paris. Paris 1973, 467 pp.

- Manent, Albert: Literatura catalana en debat. Selecta. Barcelona 1969, 198 pp.
- Mariás, Julián: Consideración de Cataluña. Aymà SAE. Barcelona 1966, 179 pp.
- Massot, Josep: Els mallorquins i la llengua autòctona. Curial. Barcelona 1972, 190 pp.
- Mir, Gregori: Defensa de la llengua catalana (Articles de Miquel dels Sants Oliver). "Randa" nº Barcelona 1977, pp. 222-235
- Miracle, Josep: La reacció contra les "Normes" de l'Institut. "Serra d'Or" (Montserrat) nº 12 (V) desembre 1963, pp. 48-51
- Miracle, Josep: Un moment clau de la història de l'ortografia catalana. Rafael Dalmau, editor. Barcelona 1964, 63 pp.
- Moll, Francesc de B.: Mossèn Alcover i P. Fabra davant el problema de les "Normes". "Serra d'Or" (Montserrat) nº 12 (V) desembre 1963, pp. 44-48
- Ninyoles, Rafael Lluís: Conflicte lingüístic valencià. Tres i Quatre. València 1969, 184 pp.
- Pitarch, Vicent: Defensa de l'idioma. Tres i Quatre. València 1972, 168 pp.
- Pujol, Jordi: La restauració del català: acció de govern. "Serra d'Or" (Montserrat) nº 103, abril 1968, pàg. (291) 51.
- Rubió i Balaguer, Jordi: La cultura catalana del Renaixement a la Decadència. Edicions 62. Barcelona 1964, 173 pp.
- Sanchis Guarner, Manuel: Els valencians i la llengua autòctona durant els segles XVI, XVII i XVIII. Inst. Alfons el Magnànim, València 1964, 136 pp.
- Sanchis Guarner, Manuel: La llengua dels valencians (3ª ed. augmentada). Garbí. València 1967, 213 pp.
- Serrahima, Maurici: Realidad de Cataluña. Respuesta a Julián Mariás. Aymà SAE. Barcelona 1967, 159 pp.
- Terry, Arthur: Catalan Literature. Ernest Benn Ltd., Londres 1972, 136 pp.
- Triadú, Joan: La literatura catalana i el poble. Selecta. Barcelona 1961, 207 pp.
- Triadú, Joan: Llegir com viure. Fontanella. Barcelona 1963, 234 pp.
- Vallverdú, Francesc: Dues llengües: dues funcions?. Edicions 62. Barcelona 1970. 88 pp.
- Vallverdú, Francesc: Ensayos sobre bilingüismo. Ariel. Esplugues de Llobregat 1972, 162 pp.

Veny i Clar, Joan: Situació de la llengua catalana, publicat dins Un segle de vida catalana, vol. I. Alcides. Barcelona 1961, pp. 71-82

Veny i Clar, Joan: L'estudi actual de la llengua catalana: Homes i obres (1930-1960). "Criterion" (Barcelona) nº 26, 1965, pp. 29-46.

1.2. Treballs històrics i generals

1.2.2. Informació i divulgació

- Argenté, Joan A.: Les llengües de Cultura i la cultura de les llengües. "Serra d'Or" (Montserrat), nº 199, abril 1976, pp. 47.
- Azevedo, Milton M.: Caracterizaçao sociolingüística do catalao. "Suplemento Literario de Minas Gerais", Belo Horizonte (Brasil), 20.III.1976, pp. 6-7.
- Badia i Margarit, Antoni M.: La sociolingüística catalana al Canadà (World Congress VII) "Serra d'Or" (Montserrat) nº 187, abril 1975, pp. 228-36.
- Canals i Arumí, Josep: A Sant Cugat el català a la Universitat. "Serra d'Or" (Montserrat) nº 118, juliol 1969, pp. 488-24.
- Capmany, Maria Aurèlia: Pedra de toc. Nova Terra. Barcelona 1970, 163 pp.
- Castellanos, Carles i Rafael: Els problemes lingüístics al món actual. Bruguera. Barcelona 1967, 112 pp.
- Colomines, Joan: Sobre les justificacions del bilingüisme. "Serra d'Or" (Montserrat) nº 129, juny 1970, pp. 437-53
- Colomines, Joan: L'ús del català a la literatura mèdica. "Serra d'Or" (Montserrat) nº 144, setembre 1971, pp. 582-22
- Dalmau, Delfí: Aclariments lingüístics. Rafael Dalmau, Editor. Barcelona 1972, 57 pp.
- Daurella, Anna: El bilingüismo: su proyección ética, política y social. Cuadernos de Ruedo Ibérico nº 7, Paris VI-VII/1966.
- Ferrer, Miquel: Pompeu Fabra, exemple i guia. Edicions d'Aportació Catalana, Barcelona 1968, 39 pp.
- Garcia-Soler, Jordi: Ràdio i televisió en català. "Serra d'Or" (Montserrat), nº 119, agost 1969, pp. 548-20.
- Jané, Albert: La llengua catalana. Bruguera. Barcelona 1966, 112 pp.
- Legris, Michel: Les parles maternes. Edicions d'Aportació Catalana. Barcelona 1965, 68 pp.
- Melià, Josep: Informe sobre la llengua catalana. NYC. Madrid 1970, 370 pp.

- Mestres, J.: La educaci3n bilingüe en el mundo. (1er. seminario sobre Educaci3n Bilingüe en Cataluña). Teide, Barcelona 1975, pp. 95-101.
- Pinell, Jordi M.: El català, la llengua escolar, la llengua de catequesi, la llengua científica. "Serra d'Or" (Montserrat), nº 8 i 9, agost i setembre 1962, pp. 21.
- Planes, Llorenç: El petit llibre de Catalunya-Nord. La Falç. Perpinyà 1974.
- Roca i Pons, Josep: Introducci3 a l'estudi de la llengua catalana. Vergara. Barcelona 1971, 386 pp.
- Roig i Querol, Enric: Sobre les normes ortogràfiques i altres coses. "Serra d'Or" (Montserrat), nº 10, octubre 1963, pp. 28-29.
- Rubi3 i Balaguer, Jordi: Fabra: una obra en progrés des d'abans de les normes fins a les normes. "Serra d'Or" (Montserrat), nº 103, abril 1968, pp. 279-39.
- Sanchis Guarner, Manuel i Melià, Josep: Estimem la nostra llengua. Ed. Gorg. València 1973, 63 pp.
- Soldevila, Ferran: Què cal saber de Catalunya?. Club Editor. Barcelona 1968, 245 pp.
- Vallverdú, Francesc: El llibre i el fet cultural català. "Nous Horitzons" (Mèxic), nº 29, 3er./4rt. trimestre 1974, pp. 71-79.
- Ventura, Jordi: Les cultures minoritàries europees. Selecta. Barcelona 1963a, 223 pp.
- Ventura, Jordi: Les llengües europees. Edicions d'Aportaci3 Catalana. Barcelona 1963b, 39 pp.

- Sanchis Guarner, Manuel: La implantació del "fabrisme" al País Valencià. "Serra d'Or" (Montserrat), nº 103, abril 1968, pp. (285) 45.
- Seva, Antoni: Barret de dit. "Serra d'Or" (Montserrat). nº 143, agost 1971, pp. (521) 25.
- Solà, Joan: Del català incorrecte al català correcte (Història dels criteris de correcció lingüística). Edicions 62. Barcelona 1977. 311 pp.

- Educación Bilingüe en Cataluña) Teide. Barcelona 1975, pp. 113-116.
- López del Castillo, Lluís: Les etapes o nivells en el treball de la llengua a l'escola. "Perspectiva Escolar" n. 2, maig 1975, pp. 15-19.
- López del Castillo, Lluís: Les interferències català-castellà (1er. Seminario sobre Educación Bilingüe en Cataluña). Teide. Barcelona 1975, pp. 87-91.
- López del Castillo, Lluís: L'ensenyament del català al Principat de Catalunya (2on. Seminari de Bilingüisme i Educació). Teide. Barcelona 1976, pp 89-93.
- Marí, Isidor: Bilingüisme i educació a les Illes Balears. (2on. Seminari de Bilingüisme i Educació). Teide. Barcelona 1976, pp. 95-97.
- Mata, Marta: Examen de la Normal. "Perspectiva Escolar" (Barcelona) n. 2, desembre 1974, pp. 14-22.
- Mata, Marta: Actituds davant l'ensenyament de la llengua. Un monogràfic de llengua? "Perspectiva Escolar" (Barcelona) n. 2, maig 1975, pp. 2-3.
- Mata, Marta: Aproximació a la problemàtica de llengües en contacte (2on. Seminari de Bilingüisme i Educació). Teide. Barcelona 1976, pp. 71-80.
- Pleyan, Carmen: Reflexiones sobre la enseñanza de la lengua "Cuadernos de Pedagogia" (Barcelona) n. 4, abril 1975, pp. 25-27.
- Puig i Moreno, Gentil: Notes sobre la situació sociolingüística a Catalunya Nord. "Cahiers du Groupe de Recherches sur la Diglossie" (Montpellier) n. 5, automne 1975, pp. 1-31.
- Rafel i Fontanals, Joaquim: Algunes consideracions sobre l'ensenyament del català. "Serra d'Or" (Montserrat) n. 131, agost 1970, pp. 21-22.
- Redacció: Sondeo al bilingüismo en la escuela. "Cuadernos de Pedagogia" n. 4, abril 1975, pp. 5-13.
- Redacció: Lenguas y culturas nacionales. "Cuadernos de Pedagogia" n. 23, ^(Barcelona) octubre 1976, pp. 8-11.
- Riera, Ignasi: Als lingüistes unidimensionals. "Perspectiva Escolar" (Barcelona) n. 2, maig 1975, pp. 11-14.

- Ribera Pere: Una experiència de educació bilingüe vista desde la escuela (1er. Seminario sobre Educación Bilingüe en Cataluña). Teide. Barcelona 1975, pp. 71-83.
- Siguán, M.: El doble sentido del bilingüismo de la educación (1er. Seminario sobre Educación Bilingüe en Cataluña). Teide. Barcelona 1975, pp. 9-18.
- Triadú, Joan: Ensenyament i presència pública del català. "Serra d'Or" (Montserrat) n. 103, abril 1968, p. 41.
- Unesco: Ús de les llengües vernacles en l'ensenyament. Edicions d'Aportació Catalana. Barcelona 1963, pp. 53.
- Ventalló, Joaquim: Dos problemes greus en l'ordre de l'ensenyament. Edicions d'Aportació Catalana. Barcelona 1969, pp. 30.
- Verdaguer, Pere: Ensenyament i cultura catalana al Rosselló. "Serra d'Or" (Montserrat) n. 1, gener 1967, p. 19.
- Verdaguer, Pere: Defensa del Rosselló Català. Curial. Barcelona 1974, 000 pp.
- Verdaguer, Pere: La situació de la llengua catalana en el Rosselló. Els problemes del bilingüisme i de l'ensenyament. (2on. Seminari de Bilingüisme i Educació). Teide. Barcelona 1976, pp. 113-125.
- Verrié, Jordi: Sobre l'ensenyament a Catalunya als darrers segles. "Serra d'Or" (Montserrat) n. 203, agost 1976, p. 17.
- Vidal, Llorenç: El problema de las lenguas regionales dins 'Didáctica de las disciplinas instrumentales'. Madrid 1965, 000 pp.

1.5. Treballs sobre immigració i integració.

- Badia i Margarit, Antoni M.: La integració idiomàtica i cultural dels immigrants. Reflexions, fets, plans. "Qüestions de Vida Cristiana" (Barcelona) n. 31, 1976, pp. 91-103.
- Esteve Fabregat, C.: Aculturación y urbanización de inmigrantes en Barcelona ¿Cuestión de etnia o cuestión de clase ? "Ethnica" (Barcelona) n. 5, 1973, 000 pp.
- Esteve Fabregat, C.: Inmigración etnicidad y relaciones interétnicas en Barcelona. "Ethnica". (Barcelona) n. 6, 1973, pp. 73-129.
- Esteve Fabregat, C.: Inmigración y confirmación étnica en Barcelona dins 'In memoriam António Jorge Dias' (separata do Vol.II) Lisboa 1974, pp. 135-162.
- Esteve Fabregat, C.: Aculturación lingüística de inmigrantes en Barcelona. "Ethnica". (Barcelona) n. 8, 1974, pp. 73-120.
- Esteve Fabregat, C.: Etnia, Etnicidad y Relaciones Interétnicas. "Revista de la Universidad Complutense" Vol. XXIV. (Madrid) n. 97, mayo-junio 1975, pp. 37-77.
- Esteve Fabregat, C.: Ethnicity, Social Class and Acculturation of Immigrants in Barcelona. "Ethnologia Europaea" (Alemania) n. 8, 1975, pp. 23-43.
- Esteve Fabregat, C.: Aculturació lingüística d'immigrants a Barcelona. "Treballs de Sociolingüística Catalana" (València) n. 1, 1977, pp. 81-115.
- Jutglar, Antoni: Perspectiva històrica de la fenomenologia immigratòria a Catalunya dins 'La immigració a Catalunya'. Edima. Barcelona 1968, pp. 7-21.
- Maluquer i Sostres, Joaquim: Població i societat a l'àrea catalana AC. Barcelona 1965, 188 pp.
- Marco (J) i Masjuan (J.M.): Els immigrants i el problema de la seva promoció cultural dins 'La immigració a Catalunya! Edició de Materials. Barcelona 1968, pp. 105-116.
- Massana, J.: Emigració i immigració. "Criterion" (Barcelona) n. 36, 1969, pp. 73- 77.
- Mata, Marta: L'escola per a l'immigrant. " Qüestions de Vida Cristiana" (Barcelona) n. 31, 1966, pp- 79-90.
- Muntaner i Pasqual, Josep M.: Aspectes econòmics de la immigració a Catalunya. "Questions de Vida Cristiana" (Barcelona) n. 31, 1966, pp. 49-78.
- Muntaner i Pasqual, Josep M.: Els immigrants i l'economia de

- Materials. Barcelona 1968, pp. 23-32.
- Nualart, Jaume: Entorn de la immigració. "Qüestions de Vida Cristiana" (Barcelona) n. 27, 1965, pp. 76-92.
- Nualart, Jaume: La immigració i l'escola dins 'La immigració a Catalunya'. Edició de Materials. Barcelona 1968, pp. 117-131.
- Pascual, Àngels: L'impacte de la immigració en una ciutat de la comarca de Barcelona: l'Hospitalet dins de 'La immigració a Catalunya'. Edició de Materials. Barcelona 1968, pp. 67-74.
- Pérez González, Antoni: Problemàtica sociològica de la integració dels immigrants dins 'La immigració a Catalunya'. Edició de Materials. Barcelona 1968, pp. 75-104.
- Pujol, Jordi: La immigració, problema i esperança de Catalunya. Nova Terra. Barcelona 1976, 139 pp.
- Siguán, M.: L'assimilació dels immigrants: el punt de vista del psicòleg dins 'La immigració a Catalunya'. Edició de Materials. Barcelona 1968, pp. 33-66.

1.6. Enquestes sociolingüístiques

- Arnau (J.) i Boada (H.): Datos para un conocimiento del bilingüismo escolar en el municipio de Barcelona. (1er. Seminario sobre Educación Bilingüe en Cataluña). Teide. Barcelona 1975, pp. 21- 43.
- Badia i Margarit, Antoni M.: La llengua dels Barcelonins. Resultats d'una enquesta sociològic-lingüística. Vol. I: La llengua i els seus condicionaments. Edicions 62. Barcelona 1969, 688 pp.
- Barbaro, E. J.: Un sondatge estadístic: anàlisi crítica dels resultats. "Sant Joan i Barres" (Perpinya) n. 36, abril 1969, pp. 13-36.
- Berruezo, Aurelio: Los "otros" barceloneses: ¿Integración o marginación?. "Acción Sindicalista" (Barcelona) n. 119, març 1973, pp. 35-40.
- Canals i Aromí, Josep: A Sant Cugat, el català a la Universitat. "Serra d'Or" (Montserrat) n. 118, juliol 1969, pp. 23-24.
- Català a l'Escola: Enquesta sobre l'ensenyament del català a Barcelona- ciutat. Multicopiat. Barcelona 1969, 6 pp.
- Cormand, Josep M.: La llengua i l'escola. "Perspectiva Escolar" (Barcelona) n. 11. gener 1977, pp. 47-52.
- Del Campo (S.), Navarro (M.) i Tezanos J.F.) La cuestión regional en España. Cuadernos para el Diálogo. Madrid 1977, 346 pp.
- Demo: Lectura en català a Barcelona. Lavínia. Barcelona 1971, 94 pp.
- Fundación Foessa: Informe sociológico sobre la situación social en España. Euramérica. Madrid 1970, 1634 pp.
- Garcia-Grau, Joan: Una enquesta sobre l'ensenyament (1a. i 2a. part). "Serra d'Or". (Montserrat) n. 5 i 6 (VII), maig-juny 1966, pp. 26 i 23.
- Garcia Sevilla. (Ll.) i Garau Jaulin de Seutre (V.): La llengua i l'escola a les Balears. Palma de Mallorca 1973, 000 pp.
- Grau, P.: Une enquête du Club Unesco du Lycée Arago sur la situation de la langue catalane en Roussillon. "Conflent" (Perpinyà) n. 39, 1967, pp. 136-38.
- Masjuan, Josep M.: Els mestres de Catalunya. Nova Terra. Barcelona 1974, 000 pp.
- Pinilla de las Heras, E.: Informe provisional sobre els primers resultats de l'enquesta sobre la joventut catalana. ICESB. Barcelona 1974, 52 pp.

- Reixach, Modest: La llengua del poble. Estudi de sociologia lingüística i cultural. Nova Terra. Barcelona 1975, 304 pp.
- Renart, Lluís G.: Investigació sobre els compradors de llibres en català i la seva relació amb la revista "Tele/Estel". Cric. Barcelona 1966, 17 pp.
- Seguí i Puntas, Mateu: Resultats d'una enquesta entre estudiants de Batxillerat Elemental: la llengua catalana a Palma de Mallorca. "Serra d'Or" (Montserrat n. 142, juliol 1971, pp. 37-38.
- Torres, Joaquim: Llengua i grups socials a l'àrea metropolitana de Barcelona. Multicopiat. Barcelona (1973), 101 pp.
- Torres, Joaquim: Les recerques sociolingüístiques catalanes basades en treballs de camp. (2on Seminari de Bilingüisme i Educació). Teide. Barcelona 1976, pp. 49-53.
- Torres, Joaquim: Les enquestes sociolingüístiques catalanes. "Treballs de sociolingüística catalana", 1 (1974-1976). València 1977, pp. 137-146.
- Turell, Teresa: Estudi sobre la diglòssia entre grups professionals (metges i advocats) a Barcelona. "Sant Joan i Barres" (Perpinyà) n. 62, hivern 1976, pp. 29-40.
- Vives, Jordi: Resultats d'una investigació sobre EGB (quatre articles). "Diario de Barcelona" 19-VI, 26-VI, 3-VII i 10-VII 1976. (Barcelona).
- Vives, Jordi: La llengua materna dels alumnes de Catalunya. "Perspectiva Escolar" (Barcelona) n. 13, març 1977, pp. 44-46.

1.7. Sociolingüística aplicada

1.7.1. Normalització i política lingüística

- Anglada, Joan: Dictamen sobre el català a les escoles. "Serra d'Or" (Montserrat) n. 154, juliol 1972 p. 26.
- Argemí, Roser: I el català? "Nous Horitzons" (Barcelona) n. extra, estiu 1977, pp. 63-67.
- Armengol (L.) i Morell (A.): L'andorranització de l'ensenyament (2on. Seminari de Bilingüisme i Educació). Teide. Barcelona 1976, pp. 131-134.
- Assemblea de Catalunya: Report de treball sobre la campanya per a l'ús oficial de la llengua catalana. Avui Documents. Barcelona 1974, 24 pp.
- Col·legi d'Advocats de Barcelona: El dictamen del Col·legi d'Advocats de Barcelona sobre la situació jurídica del català. "Serra d'Or" (Montserrat) n. 190, juliol 1975, p. 40.
- Col·loqui de la Universitat Catalana d'Estiu: El català, llengua d'expressió científica. Omnim Cultural. Barcelona 1974, 5 p.
- Comissió d'Entitats: L'Ajuntament de Barcelona i l'ensenyament del català. Multicopiat. Barcelona 1975, 25 pp.
- Congrés de Cultura Catalana: Resolució de l'Àmbit de Llengua. Multicopiat. P.C. (Barcelona) 1977. 22 pp.
- Congrés de Cultura Catalana: Manifest de la cultura catalana. Actes de Cloenda del CCC. Barcelona 1977, 95 pp.
- Escola d'Estiu: Per a una nova escola pública (Declaració de la X Escola d'Estiu. Document de treball). "Perspectiva Escolar" (Barcelona) n. 4, octubre 1975, pp. 1-12.
- Escola d'Estiu: Per a una nova escola pública catalana (Document de l'IX Escola d'Estiu de Barcelona). "Perspectiva Escolar" (Barcelona) n. 10, novembre 1976, pp. 2-9.
- Escola d'Estiu: Por una nueva escuela pública catalana (Declaración de la XI Escola d'Estiu de Barcelona) "Cuadernos de Pedagogia" (Barcelona) n. 23, octubre 1976, pp. 16-19.
- López del Castillo, Lluís: Per a una escola catalana. "Perspectiva Escolar" (Barcelona) n. 4, novembre 1975 pp. 28-33.
- López del Castillo, Lluís: Les pors de la catalanització a l'escola. "Perspectiva Escolar" (Barcelona) n. 11, gener 1977, pp. 41-45.

- López del Castelló, Lluís: Ensenyament i qüestió nacional. "Nous Horitzons" (Barcelona) n. extra, estiu 1977, pp. 11-17.
- Ninyoles, Rafael Lluís: Davant el multilingüisme. "Serra d'Or" (Montserrat) n. 162, març 1973, pp. 21-22.
- Ninyoles, Rafael Lluís: Bases per a una política lingüística democràtica a l'Estat Espanyol. Tres i Quatre. València 1976, 78 pp.
- Ninyoles, Rafael Lluís: Cuatro idiomas para un Estado. El castelano y los conflictos lingüísticos en la España periférica. Editorial Cambio 16. Madrid 1977, 261 pp.
- Redacció: Barcelona: Documento sobre la problemática actual de la enseñanza (mayo 1975). "Cuadernos de Pedagogia" (Barcelona) n. 6, junio 1975, pp. 38-39.
- Roig, Ramon: El català no és llengua de la classe obrera? "Nous Horitzons" (Mèxic) n. 16, 1er. trimestre 1969, pp. 13-19.
- Segura, Armando: El bilingüismo: trauma y política de la cultura catalana. "El Noticiero Universal" (Barcelona) 1,2,3,4-IV 1970.
- Vallverdú; Francesc: El PSUC i la formulació d'una política lingüística democràtica. "Nous Horitzons" (Barcelona) n. 37, novembre 1977, pp. 53-57.
- Vallverdú, Francesc: Per a una política lingüística democràtica. "Nous Horitzons" (Barcelona) n. 33, abril 1977, pp. 39-44.

1.7. Sociolingüística aplicada

1.7.2. La normalització lingüística a l'Església

- Badia i Margarit, Antoni M.: La litúrgia en la llengua popular a Catalunya. II Congrés Litúrgic de Montserrat, Vol. II. Montserrat 1966, pp. 212-223.
- Bruguera, Justí: Criteris lingüístics als quals han d'ajustar-se als textos litúrgics moderns. II Congrés Litúrgic de Montserrat, Vol II. Montserrat 1966, pp. 181-191.
- Estradé, Miquel: Les religioses i el català: experiències viscudes dins 'La integració de les religioses a Catalunya'. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona 1977, 146 pp.
- Junta Diocesana d'Acció Catòlica: L'ús de la llengua vernacle en les diòcesis de la província eclesiàstica valentina. València 1973, 20 pp.
- Miquel i Diego, Vicent de: L'Església valentina i l'ús de la llengua vernacle. València 1964, 000 pp.
- Miquel i Diego, Vicent de: La introducció de la llengua catalana en la litúrgia en les diòcesis del País Valencià. II Congrés Litúrgic de Montserrat, Vol I . Montserrat 1966, pp. 479-485.
- Moll, Francesc de B.: L'ús del vernacle en la litúrgia a les Illes Balears. II Congrés Litúrgic de Montserrat, Vol. II. Montserrat 1966, pp. 193-205.
- Perarnau, Josep: L'Església que parla totes les llengües. "Criterion" (Barcelona) n. 19, 1963, pp. 24-132.
- Prats, Modest: Problemes pastorals de l'ús de les llengües vives en la litúrgia. II Congrés Litúrgic de Montserrat, Vol I. Montserrat 1966, pp. 389-431.
- Sanchis Guarner, Manuel: Problemes de l'ús del vernacle a València. II Congrés Litúrgic de Montserrat, Vol. II. Montserrat 1966, pp. 207-210.

2. REMISSIONS A TÍTOLS CLASSIFICATS PER ALTRES CONCEPTES

2.1. Aportacions teòriques

- Aracil, Introducció a E. Escalante (1.2.1.)
Badia, La integració idiomàtica... (1.5.1.)
Badia, La llengua dels barcelonins (1.6.)
Bernardó, Diaglòssia... (1.3.2.)
Creixell, Ideologia de la llengua (1.2.1.)
Esteva, Aculturació... (1.5.)
López, Llengua standard... (1.3.1.)
Mata, Aproximació... (1.4.)
Ninyoles, Conflicte lingüístic valencià (1.2.1.)
Vallverdú, Dues llengües... (1.2.1.)
Vallverdú, Ensayos... (1.2.1.)

2.2. Aportacions històriques i generals

2.2.1. Aportacions històriques

- Badia, Llengua i cultura... (1.1.)
Badia, La llengua catalana... (1.1.)
Badia, Ciència i passió... (1.1.)
Bernardó-Rieu, Diaglòssia... (1.3.2.)
Congrés de Cultura Catalana, Resolució... (1.7.1.)
Congrés de Cultura Catalana, Manifest... (1.7.1.)
Galí, Aportació... (1.4.)
Moll, L'home per la paraula (1.3.1.)
Schlieben-Lange, Okzitanisch... (1.1.)
Ninyoles, Idioma y poder social (1.1.)
Solà, Del català incorrecte... (1.3.1.)
Vallverdú, El fet lingüístic... (1.1.)
Vallverdú, La normalització... (1.1.)
Verrié, Sobre l'ensenyament... (1.4.)

2.2. Aportacions històriques i generals

2.2.2. Aportacions d'informació i divulgació

- I.C.E., Informe sobre ... el País Valencià (1.4.)
Institut Català, Catalunya sota el règim franquista (1.2.1.)
Marí, Bilingüisme... a les Illes Balears (1.4.)
Melià, Els mallorquins (1.3.2.)
Melià, La nació dels mallorquins (1.3.2.)
Verdaguer, El Rosselló avui (1.3.2.)

2.3. Aportacions sobre varietats lingüístiques

2.3.1. Aportacions sobre el català estàndard i la llengua literària.

- Aracil, Educació i sociolingüística (1.1.)
Carbonell, De llengua Catalana (1.2.1.)
Badia, Llengua i cultura... (1.3.1.)
Fuster, Literatura catalana... (1.2.1.)
Gabarró, Les publicacions científiques... (1.1.)
Vallverdú, L'escriptor català... (1.1.)
Vallverdú, Sociologia y lengua ... (1.1.)

2.3. Aportacions sobre varietats lingüístiques

2.3.2. Aportacions sobre varietats geogràfiques

- Armengol-Morell, L'ensenyament a Andorra (1.4.)
Armengol-Morell, L'andorranització... (1.7.1.)
Bernardó, Problématique d'une recherche... (1.1.)
Bernardó, Appareil éducatif... (1.4.)
Cayrol, El català a l'escola (1.4.)
Creixell, Ideologia de la llengua (1.2.1.)

Cucó, Actituds polítiques... (1.2.1.)
Escrivà, L'ensenyament...al País Valencià (1.4.)
Fuster, Nosaltres,els valencians (1.2.1.)
Fuster, Llengua i literatura... (1.2.1.)
Garcia Sevilla-Grau, La llengua...a les Illes Balears (1.6.)
Grau, Une enquête... en Roussillon (1.6.)
Junta Diocesana d'Acció Catòlica (València) (1.7.2.)
Legris, Les parles maternes (1.2.2.)
Massot, Els mallorquins... (1.2.1.)
Miquel, La introducció... del País Valencià (1.7.1.)
Miquel, L'Església levantina... (1.7.2.)
Moll, L'ús del vernacle...a les Illes (1.7.1.)
Ninyoles, Conflicte lingüístic valencià (1.2.1.)
Pitarch, Defensa de l'idioma (1.2.1.)
Puig, Notes sobre... Catalunya Nord (1.4.)
Sanchis, Els valencians... (1.2.1.)
Sanchis, La llengua dels valencians (1.2.1.)
Sanchis, Problemes... a València (1.7.2.)
Seguí, Resultats...a Palma de Mallorca (1.6.)
Verdaguer, Del voluntarisme a la sociologia... (1.1.)
Verdaguer, Ensenyament... al Rosselló (1.4.)
Verdaguer, Defensa del Rosselló Català (1.4.)
Verdaguer, La situació...en el Rosselló (1.4.)

2.4. Aportacions sobre bilingüisme i educació.

Anglada, Dictamen... (1.7.1.)
Aracil, Educació i sociolingüística (1.1.)
Badia, Llengua i cultura... (1.1.)
Badia, La llengua catalana... (1.1.)
Canals, A St. Cugat... (1.6.)
Català a l'Escola, Enquesta... (1.6.)
Cormand, La llengua i l'escola (1.6.)
Garcia-Grau, Una enquesta... (1.6.)
Garcia Sevilla-Garau, La llengua ... a les Balears (1.6.)

López, Primeres i segones llengües... (1.3.1.)
López, Llengua standard... (1.3.1.)
López, Les pors de la catalanització (1.7.1.)
López, Ensenyament i qüestió nacional (1.7.1.)
Masjuan, Els mestres de Catalunya (1.6.)
Mata, L'escola per a l'immigrant (1.5.)
Nualart, La immigració i l'escola (1.5.)
Seguí, Resultats ...a Palma de Mallorca (1.6.)
Siguán, Usages linguistiques... (1.1.)
Redacció, Barcelona... la enseñanza (1.7.1.)
Vallverdú, El PSUC i... la política lingüística (1.7.1.)
Vives, Resultats...sobre EGB (1.6.)
Vives, La llengua materna...(1.6.)

2.5. Aportacions sobre immigració i integració.

Arnau-Boada, Datos...de Barcelona (1.6.)
Badia, La llengua dels barcelonins (1.6.)
Bernezo, Los "otros" barceloneses... (ç.6.)
Esteva, Contribucions... (1.1.)
Estradé, Les religioses... (1.7.2.)
Pinilla, Informe ...sobre la joventut... (1.6.)
Reixach, La llengua del poble (1.6.)

2.6. Aportacions sobre normalització i política lingüística

Aracil, Conflicte lingüístique... (1.1.)
Aracil, Educació i sociolingüística (1.1.)
Badia, Panorama sociolingüístique... (1.1.)
Badia, Langue et société... (1.2.1.)

Bernardó-Rieu, Conflit linguistique... (1.1.)
Dalmau, Aclariments lingüístics (1.2.2.)
Fuster, Qüestió de noms (1.2.1.)
Melià, Informe... (1.2.2.)
Miracle, Un moment clau... (1.2.1.)
Moll, L'home per a la paraula (1.3.1.)
Ninyoles, Idioma i perjudici (1.1.)
Ninyoles, Idioma y poder social (1.1.)
Ninyoles, Estructura social... (1.1.)
Pitarch, Defensa de l'idioma (1.2.1.)
Planes, El petit llibre ... (1.2.2.)
Sanchis, La llengua dels valencians (1.2.1.)
Siguan, Bilingüisme i educació (1.1.)
Siguan, Bilingüismo y sociología (1.1.)
Siguan, Usages linguistiques ...(1.1.)
UNESCO, Ús de les llengües vernacles...((1.4.)
Vallverdú, Dues llengües... (1.2.1.)
Vallverdú, Ensayos... (1.2.1.)
Vallverdú, El fet lingüístic... (1.1.)
Verdaguer, Del voluntarisme a la sociología... (1.1.)
Verdaguer, Defensa del Rosselló Català(1.4.)

3.1 . BILINGÜISME

3.1.1. Dificultats per a la definició

El concepte de bilingüisme és un dels més imprecisos en qualsevol de les diverses disciplines que s'hi refereixen. La lingüística, la psicologia, la sociologia i, evidentment, la sociolingüística, cada vegada que han intentat definir massa restringidament el concepte, han fracassat en el seu propòsit. De fet, el bilingüisme se'ns presenta com una realitat màgica de difícil delimitació: defuig els intents d'aprehensió i acaba tornant, com una substància recurrent, als seus orígens. És cert que

"Les fonts de contínua confusió en la bibliografia sobre el bilingüisme són els mateixos mots 'bilingüe' i 'bilingüisme' (...) La qüestió de què volem dir amb el terme 'bilingüisme' sorgeix contínuament. La confusió minva una mica quan es considera que el bilingüisme és una qüestió de grau, encara que la manera en què el 'grau de bilingüisme' ha estat determinat varia molt" (Macnamara 1966, 11-12).

El tema del bilingüisme ha estat tractat en nombrosos encontres internacionals: Luxemburg (1928), Aberystwyth (1960), Brazzaville (1962), Moncton (1967). Però en cap d'aquestes reunions no s'ha pogut resoldre la pregunta fonamental: en quines circumstàncies podem dir que un individu és bilingüe? Si parla fluïdament i correntment dues llengües? Si parla dues llengües a casa seva, encara que no les domini de la mateixa manera? Si viu en una comunitat en què hi ha dues llengües en contacte? Si simplement coneix una altra llengua que no és la seva? Les diferents situacions que contempen les nostres preguntes han estat, en efecte, recollides per molts autors com a característiques d'un individu bilingüe. La veritat més tauològica és que

"Solament la més general definició de bilingüisme serviria per a cobrir totes les nombroses situacions bilingües en què un individu o una comunitat poden trobar-se involucrats" (Glynn Lewis 1965, 108).

Aquesta definició podria ser la que va fer famosa Weinreich, en dir que bilingüisme era "la pràctica d'usar al-

ternadament dues llengües" (1953, 1). André Martinet és parti dari de mantenir la definició genèrica del bilingüisme, i argumenta que cal

"abandonar la concepció ingènua segons la qual existiria una situació ben definida, dita 'bilingüisme', en el cas en què un mateix individu manegés dues llengües amb una igual perfecció, que no tindria res en comú amb aquella en què un individu parla, a vegades amb gran facilitat, una o diverses llengües altres que la primera apresada, la llengua dita 'materna'. Con vé aquí assenyalar un cert nombre de fets d'experiència i, fent-ho, abandonar alguns prejudicis que, gràcies al romanticisme, s'imposaren al segle XIX entre la burgesia unilingüe de les grans nacions europees" (Martinet 1960, 171).

Sense contradir aquesta realitat plural del bilingüisme, hi ha hagut algun intent d'establir-ne uns límits més concrets. Una d'aquestes temptatives és la de Tabouret-Keller:

"Per bilingüisme o plurilingüisme cal entendre el fet general de totes les situacions que com porten un ús, generalment parlat i en alguns ca sos escrit, de dues o diverses llengües per un mateix individu o per un grup" (1969, 305).

D'una manera subtil, Tabouret-Keller introdueix en la seva definició -sense deixar de ser genèrica- un element que considera característic del bilingüisme: el fet que es dóna "generalment" en la comunicació oral.

Un cop situats en aquesta via segurament és fàcil d'entendre per què alguns sociolingüistes, especialment d'Amèrica del Nord, han insistit sobre el caràcter individual del bilingüisme. Una observació de William F. Mackey, correcta en el seu context, ha donat origen a sorprenents elucubracions. En efecte, en dir que per tal de donar una idea de la perspectiva en què calia tractar les interrelacions psicològiques, lingüístiques i socials del bilingüisme, "era necessari de considerar el bilingüisme com un fenomen més aviat individual que no pas de grup" (Mackey 1962, 583), aquest autor, sense proposar-s'ho, introduïa un element de confusió teòrica que encara no ha estat aclarit.

La insistència de Joshua A. Fishman a oposar el caràcter individual del bilingüisme al caràcter social de la diglòssia almenys des de 1964 arrenca, en la meua opinió, del ma

teix malentès: no es pot dir que "el bilingüisme és essencialment una caracterització de l'organització lingüística a nivell sociocultural" (Fishman 1967, 34) sense provocar greus distorsions conceptuals. Una cosa és que per analitzar la conducta individual interressi de descriure el bilingüisme com a fenomen individual, i una altra de ben diferent és invertir la relació afirmant la caracterització essencialment individual del bilingüisme. Coartar la via de tractament del bilingüisme com a fenomen social és tant com impedir el tractament de manifestacions de la conducta individual des de l'angle sociològic. (Aquest malentès ha tingut derivacions importants al nostre país, com veurem més endavant, sobretot en els treballs de Rafael Lluís Ninyoles).

Per tal de portar a terme la seva descripció del bilingüisme, Mackey parteix d'una alambinada distinció:

"L'ús de dues llengües per un individu suposa l'existència de dues comunitats lingüístiques diferents; no suposa pas l'existència d'una comunitat bilingüe. La comunitat bilingüe s'ha de considerar una reunió dependent d'individus que tenen raons per ser bilingües" (1962, 554-555).

El bilingüisme -continua aquest autor- suscita quatre qüestions: 1) el grau de coneixement de les llengües; 2) la funció que tenen en el seu ús; 3) l'alternança de les llengües i les condicions en què es produeix; i 4) la interferència entre els dos codis (Mackey 1962, 555).

Fishman ha elaborat una teoria sociolingüística integrada del bilingüisme, un cop comprovades les deficiències de les aportacions al tema per part de la psicologia, la lingüística i la sociologia. Segons ell, la psicologia no ha estat capaç de perfilar un model de conducta verbal bilingüe, ni de fer cap progrés en esguard a una teoria; la investigació lingüística és també restringida i pràcticament només s'ha interessat per la interferència; i les investigacions sociològiques només s'han ocupat principalment del macro-nivell. Considera que per elaborar una teoria interdisciplinària del bilingüisme cal començar per la comunitat lingüística, aïllar les esferes de la conducta social, en les quals seran identificades les dimensions de les relacions socials i els tipus d'interacció d'aquestes (Fishman 1968, 21-49). Aquests quatre ni-

vells, segons Fishman, es desenvolupen així:

1) Comunitat lingüística. Cal establir si coexisteixen en un contacte més o menys estable dues llengües o les exclouen mútuament.

2) Esferes. Les esferes són els paràmetres per a la identificació dels feixos de valor. Fishman anota cinc esferes: la família, les amistats, la religió, l'educació i l'ocupació.

3) Dimensions de les relacions socials. Les relacions entre els individus poden operar en xarxes obertes o tancades: en aquestes una varietat específica s'usa amb normes específiques, mentre en aquelles són possibles formes lingüístiques variables i alternants.

4) Tipus d'interacció. Cal distingir diversos tipus, des de les situacions verbals formals fins a les comunicacions ocasionals.

Malgrat les crítiques que han estat fetes a l'elaboració de Fishman des d'un punt de vista materialista (Dittmar 1976, 175-176), crec que el seu esquema és un punt de partida útil i bàsicament operatiu.

Una altra contribució, de signe ben divers, a la teoria sociolingüística del bilingüisme la trobem en Giorgio Braga. Contemplant el bilingüisme com a fenomen social distingeix entre bilingüisme autòcton, bilingüisme heterogeni i bilingüisme funcional. Hi ha bilingüisme autòcton propri quan trobem dues comunitats lingüístiques amb un camp social comú (però amb els espais culturals no fosos); i bilingüisme autòcton impropi quan dos sistemes lingüístics s'utilitzen per a funcions diverses (amb camp social comú i espais culturals fosos). El bilingüisme heterogeni es produeix quan en una comunitat lingüística s'introdueixen comunicants d'una altra comunitat (immigració) i els nou vinguts porten amb ells part del seu camp social d'origen: aquest tipus de bilingüisme pot tenir diverses caracteritzacions segons que els immigrants siguin socioeconòmicament febles, pertanyin a grups amb prestigi o bé siguin conqueridors. El bilingüisme funcional (per aculturació) pot ser residual (relacionat amb les llengües mortes), anticipatori (bilingüisme derivat de l'aprenentatge de grans llengües in

ternacionals, com ara és l'anglès) o sectorial (bilingüisme relacionat amb activitats internacionals específiques com la diplomàcia, els transports, el comerç, etc.) (Braga 1976, 32-47).

No voldria acabar aquesta ràpida visió dels estudis contemporanis sobre bilingüisme, sense recollir unes paraules de Tabouret-Keller, la qual ens adverteix contra les parcel·lacions conceptuals a què els sociolingüistes tan sovint són temptats en aquest terreny. Considera que, en examinar els aspectes socials del bilingüisme (incloent-hi també la diglòssia), cal posar en relació diferents tipus de dades:

"la repartició dels usos és social i la seva descripció pertoca a la sociologia, però la descripció diferencial dels usos és lingüística, i l'anàlisi de llurs pols de repartició pertoca a la psicologia del grup o de l'individu" (Tabouret-Keller 1969, 308).

Arribats al terme del nostre recorregut general, les conclusions que en podríem extreure foren aquestes:

a) No hi ha cap raó teòrica poderosa per a justificar la parcel·lació del concepte de bilingüisme. Ara com abans la definició més genèrica és encara la més justa i, per tant, la menys confusa. Reduir el bilingüisme a tipus específics, com el "bilingüisme natural" (el dels matrimonis mixtos) o l'"ambilingüisme" (aquell en què el parlant té igual competència en dues llengües), pot ser justificat en certes anàlisis concretes, però en general té més inconvenients que avantatges.

b) No hi ha cap inconvenient metodològic per a contemplar el bilingüisme des dels diferents angles en què tradicionalment ha estat presentat. Una visió psicològica, pedagògica, lingüística, antropològica o sociològica del bilingüisme poden ser tan productives i necessàries com una visió sociolingüística del fenomen. El que importa és marcar clarament els límits de cada anàlisi.

c) És teòricament aventurat, fins i tot dins una perspectiva sociolingüística, oposar esquemàticament "bilingüisme" a "diglòssia", perquè pertanyen a dos camps conceptuals de diferent magnitud i caracterització, en part superposables. No hi ha oposició, sinó mera contraposició: l'oposició individual/

què el fenomen es produeix, ja que ens podria distorsionar l'anàlisi (Vallverdú 1971, 99-100 n.). En aquesta mateixa línia introduïa la classificació entre diglòssia parcial i diglòssia total, inspirada en la divisió de Weinreich entre partial i total shift (Vallverdú 1972, 16):

"en el primer cas (...) la mudança a favor de la llengua A es produeix per pressions externes de caràcter polític (ocupació estrangera, opressió nacional) o social (emigració), però sense que els parlants atorguin a la seva llengua la consideració de llengua B; en el segon cas (...) el canvi de llengua respon plenament a la divisió de funcions altes i baixes de la llengua respectiva" (Vallverdú 1973, 42).

Arrencant de les mateixes fonts doctrinals, Rafael Ll. Ninyoles ha estat, sens dubte, el sociolingüista que més ha popularitzat a la Península la noció de diglòssia. En les seves primeres formulacions, Ninyoles seguia estrictament els passos de Ferguson i Fishman. Així, destacà l'interès que tenia per a la seva anàlisi la famosa classificació de Fishman, que acceptà sense discussió, assenyalant que la situació de diglòssia sense bilingüisme "s'ha produït al nostre país durant els segles XVI, XVII, XVIII i XIX", mentre que la situació de diglòssia i bilingüisme "tendeix a difondre's actualment" (Ninyoles 1969, 45-49). En obres posteriors insisteix en el caràcter social del fenomen diglòssic:

"La diglòssia, tal com ha estat definida, fa, doncs, referència a un tipus d'organització lingüística a nivell sociocultural. Una situació diglòssica, a diferència dels eventuais bilingüismes individuals, és sempre un assumpte públic: d'estructura (...). Té a veure amb la societat i amb la història, i no sols amb els limitats ambients que semblen oberts a la nostra constatació directa" (Ninyoles 1971, 41).

Aquesta última frase és un clar advertiment als qui opinen que una situació en què la diglòssia en el pla ideològic hagi estat superada, però subsistint les estructures socials i polítiques que obliguin en la pràctica quotidiana a una distribució funcional entre una llengua A i una llengua B, pugui no ser considerada de "vertadera diglòssia" (Vallverdú 1970, 76). Ninyoles creu que, també en aquest cas, cal parlar de diglòssia i critica l'intent d'aïllar la situació específi

ca de Catalunya de la de la resta dels Països Catalans (Ninyoles 1971, 166-170; 1972, 37-40; 1977, 225-227). Per a ell

"la diglòssia persistirà encara que només hi haja, com afirmava Manuel de Pedrolo, un fet per a considerar el català com a 'verna cle' no apte a les comunicacions formals: el fet que la comunicació formal, pública, 'no estiga pràcticament permesa'" (Ninyoles, 1971, 170).

Fruit d'aquesta polèmica ha estat la distinció entre diglòssia parcial i total -recollida més amunt-, la qual, bé que no ha estat explícitament acceptada per Ninyoles, tampoc no ha estat rebutjada. De fet, el fonament d'aquesta distinció es troba implícitament en aquesta reserva:

"en afirmar la tesi de la diglòssia al Principat, i concretament a Barcelona, no pretenc d'assimilar aqueixa situació, més enllà que no ho permetin les línies bàsiques, a la situació del País Valencià, del Rosselló o de Mallorca. Quan parlem de diglòssia treballlem amb una dada estructural. Tal és la significació amb què hem vingut utilitzant aquest concepte. I, presumiblement, els bilingüismes resultants no han de tenir forçosament un caràcter plenament homogeni" (Ninyoles 1971, 170).

El "concepte estructural" de diglòssia elaborat per Ninyoles ha estat recollit en obres posteriors (Ninyoles 1972, 36-40) fins a esdevenir, aparentment, un tipus particular de diglòssia (la diglòssia estructural), intentant separar el terme diglòssia

"del uso limitado de los lingüistas, para poner de relieve su relación e interdependencia con el resto de los rasgos estructurales (sociales, económicos, culturales, políticos) de una sociedad" (Ninyoles 1977, 218).

Malgrat les seves protestes del reduccionisme dels lingüistes, la "diglòssia estructural" de Ninyoles no és, en el fons, sinó una "diglòssia política". En efecte, el fet que les terres catalanes de l'Estat espanyol estiguin sotmeses al mateix poder polític el porta a subestimar les diferències socials i culturals que hi ha entre els diversos Països Catalans quant a la configuració real (sociocultural) de la diglòssia, diferències perceptibles a nivell de normes d'ús, de prestigi

de l'estàndard, de consciència lingüística, etc., i no solament en els "bilingüismes resultants" als Països respectius. Aquesta subestimació és encara més sorprenent en un investigador que ha posat molt justament en relleu el paper de les ideologies diglòssiques en l'intent d'estabilitzar un conflicte lingüístic (Ninyoles 1972, 47, 54, 57).

Independentment de l'elaboració de la seva teoria de la "diglòssia estructural", Ninyoles ha estat també l'introduïdor de la hipòtesi de la dobla diglòssia, que ha estat recollida per alguns sociolingüistes rossellonesos i mallorquins. Ninyoles es pregunta si el divorci existent entre el català literari i la llengua parlada és constitutiu de una veritable diglòssia:

"¿Cabría hablar, por lo que respecta a las zonas de habla catalana, de una 'dobla' diglòssia (=A/B, B_a/B_b)?" (Ninyoles 1972, 80).

Aquesta hipòtesi ha estat desenvolupada especialment al Rosselló, seguint literalment el plantejament de la diglòssia conflictiva de Ninyoles. D'acord amb els seus autors, a la Catalunya rossellonesa

"es podria evolucionar en direcció d'una nova situació diglòssica, amb una doble superposició: llengua A (francès) i llengua B (català sota qualsevol forma, sobretot dins les seues varietats septentrionals), més llengua B_a (català normatiu) i llengua B_b (dialectes nord-catalans)" (Bernardó - Rieu 1977, 59).

Malgrat els termes prudents d'aquesta formulació, la hipòtesi de la "dobla diglòssia" sembla purament elucubrativa: o bé es tracta d'una confusió improcedent amb la problemàtica dels nivells lingüístics o registres que té tota llengua, o bé es tracta de profetitzar una situació impossible de descriure en la simplicitat apuntada si l'oposició fonamental (A/B) continua produint-se.

Més sofisticat és l'esquema de "dobla diglòssia" al Rosselló que presenta Gentil Puig, seguint Henri Gobard i la seva anàlisi "tetraglòssica" (Gobard 1976), establint les variants següents: 1-A, francès estàndard (funció vehicular nacional); 2-B, francès local (funció vehicular regional);

3-A', català-normatiu (funció referencial); i 4-B', català dialectal (funció vernacular) (Puig 1976, 9). Aquest esquema, que discrepa funcionalment de les propostes de Ninyoles i Bernardó-Rieu, té l'avantatge de comprendre tots els nivells lingüístics reals, però distorsiona completament el fenomen diglòssic.

L'enfocament del fenomen de la diglòssia a partir de Fishman ha inspirat alguns treballs de camp, com el destinat a mesurar la conducta diglòssica dels advocats i dels metges barcelonins, amb una suggestiva quantificació que permet d'establir una major proporció de tendències "prodiglossiques" entre els primers professionals (Turell 1976).

Al costat d'aquests autors, hem d'esmentar també els sociolingüistes que s'han mostrat reticents o francament crítics envers la utilització del concepte de diglòssia.

Lluís V. Aracil, que fou un dels primers a utilitzar el terme entre nosaltres, només l'ha fet servir en rares ocasions, com per exemple a l'hora de qualificar la situació sociolingüística de València al segle XIX (Aracil 1968, 21). Més endavant, criticant el concepte d'"epifenòmens de diglòssia" detectats a Barcelona (Vallverdú 1970, 73-75), ha escrit:

"em sembla que Vallverdú classifica erròniament aqueixes situacions sota el rètol 'epifenòmens de diglòssia', terme que, en tot cas, introdueix prudentment entre cometes. Per la meua part, no crec pas que una norma de tan manifestes i vastes repercussions pugui ésser rellegada a la categoria residual dels 'epifenòmens' (...) Per consegüent, la primera cosa que devem fer és adonar-nos que (...) el fenomen obeeix realment a una norma d'ús -i no pas a estranys capricis personals. En segon lloc, hem de recordar que, en definitiva, l'ús de qualsevol varietat lingüística (sinònim de la seva existència) depèn necessàriament de normes d'aqueixa mena" (Aracil 1974, 34-35).

L'interès del plantejament d'Aracil està en el fet de desplaçar de l'anàlisi els instruments "diglossocèntrics" (esquivant, doncs, la utilització d'una noció entre imprecisa i esquemàtica com ha estat la de diglòssia a casa nostra), per un concepte sociolingüístic genèric, però precís, que és el de normes d'ús (socio)lingüístic, que ell ha introduït a

la sociolingüística catalana.

Un altre sociolingüista que ha estat reticent a emprar el terme de diglòssia és Antoni M. Badia i Margarit. Considera que la diglòssia suposa com a punt de partida una situació personal monolingüe (Badia 1977, 112) i que hi ha dues situacions típiques de diglòssia:

"La primera: la distinción entre ambas lenguas por su categoría o nivel sociocultural; la lengua A es la de las ocasiones solemnes (...) y la lengua B la de ocasiones de segundo orden (...); va sin decir que, en este caso, A es la lengua aprendida, artificial en principio, mientras que B es la lengua materna, natural en principio. La segunda: la distinción entre ambas lenguas según el campo del lenguaje o de la comunicación de que se trate; así, no es raro encontrar, en determinados medios, personas que se valen normalmente de su propia lengua (lengua M), pero que en el ejercicio de la profesión emplean otra (lengua P)" (Badia 1977, 112-113).

El concepte de diglòssia de Badia coincideix, en la seva primera accepció, amb el "bilingüisme impropï" de Braga -ni l'un ni l'altre no veuen en una situació de diglòssia típica la presència d'un veritable bilingüisme-, i en la segona accepció amb el que alguns autors qualifiquen de "bilingüisme funcional".

Badia creu que a mitjans del segle XIX la diglòssia es generalitzà a Catalunya, però que el procés de normalització lingüística del segle XX provocà un incessant moviment de superació de la diglòssia (Badia 1977, 116-117), coincidint plenament amb la meva anàlisi (Vallverdú 1970). Però per a Badia el fenomen de la diglòssia en l'individu és transitori, amb la qual cosa sembla negar l'existència de situacions de bilingüisme i diglòssia estables, contra la sociolingüística nord-americana. En efecte,

"resulta que un bilingüe, tan pronto como deje de pertenecer a dos lenguas por mitades iguales, ya se ha convertido en un diglósico, en un aspecto u otro. Si decimos (...) que un bilingüe tiende a no serlo, lo más natural es que no pase a ser monolingüe de la noche a la mañana, sino que transcurra para él una época -que puede ser muy larga- de abandono paulatino de una de ambas len-

guas en unos sectores determinados por razones sobre todo culturales, mientras conserva la otra en otras circunstancias: en suma, el primitivo bilingüe será ya un diglósico. Y si no es un diglósico por un tiempo, difícilmente se convertirá en monolingüe" (Badia 1977, 122-123).

Com veiem, aquí Badia fa una reducció psicologista del concepte de diglòssia, sense adonar-se que hi ha situacions de bilingüisme molt estables -a vegades multiseulars- i són precisament les situacions de bilingüisme diglòssic (Suïssa alemanya, països àrabs, Galícia, etc.). No es estrany que, des de la seva perspectiva, qualifiqui també de diglòssia el procés d'integració d'alguns immigrants:

"no es raro que pronto se inicie en ellos (els immigrants establerts a Catalunya) un proceso de diglosia en el cual la lengua A es el catalán y la lengua B el castellano, que puede llegar a pesar muy poco en su campo idiomático" (Badia 1977, 123).

Malgrat les seves desviacions psicologistes, el plantejament de Badia té la virtut de posar en relleu les dificultats que presenta la teoria fishmaniana de la diglòssia i és una crítica ad absurdum del "diglossocentrisme".

Tanmateix, la crítica més dura a les tesis fishmanianes que s'ha produït a les nostres latituds ha estat feta per Miquel Siguan. Aquest autor defensa el "tractament sociològic" del bilingüisme pel fet que

"normalment el bilingüisme de l'individu no és un cas aïllat sinó que el trobem convivint amb d'altres individus que són també bilingües, i precisament en el mateix sentit que ho és ell, parlant les mateixes llengües i en les mateixes condicions" (Siguan 1976a, 5).

Per això, malgrat que en principi no té objecció a utilitzar el mot de "diglòssia" per a referir-se al bilingüisme com a fet social (Siguan 1976a, 7; 1976b, 29), critica el plantejament de Fishman

"Perquè la distinció entre conducta individual i fet social és una distinció clara però amb una arrel artificial. No hi ha fet social que no sigui el resultat de conductes individuals, i no hi ha conducta individual

que no s'esdevingui en un context social"
(Siguan 1976a, 8).

Igual que Badia, considera com a supòsit típic de diglòssia el procés d'integració dels immigrants. És més:

"l'immigrant se sent arrossegat a una situació bilingüe de característiques molt definides. Si en algun cas està justificat parlar de diglòssia és en aquest, ja que la diglòssia que s'hi manifesta té un doble aspecte:

"Per una banda, l'ús de la llengua B s'enclou en el propi grup, mentre que l'ús de la llengua A obre la possibilitat d'un ascens social.

"Al mateix temps, la llengua B s'usa solament en l'àmbit de les relacions familiars i amistoses, per a tractar assumptes íntims i domèstics. En canvi, la llengua A és la llengua de les qüestions importants, la llengua de l'educació i la llengua de la política i de l'administració, però també és la llengua del treball i de la societat en general" (Siguan 1976a, 27-28).

(Advertim que per a Siguan "llengua A" significa la llengua autòctona, i "llengua B" la llengua forastera.)

Com podem veure es tracta d'una descripció que s'escapa totalment de la famosa quadripartició fishmaniana (les combinacions del bilingüisme i la diglòssia), però amb elements prou interessants per a una revisió del concepte de diglòssia, que a casa nostra com en altres indrets comença a ser qüestionat. No ens pot sorprendre, d'altra banda, que per a aquest autor la societat catalana (concretament la del Principat) no reuneixi les característiques d'una societat diglòssica:

"Le poids politique plus important de la langue officielle met la langue autochtone en condition d'infériorité à beaucoup de points de vue, bien que la conscience linguistique des Catalans et l'importance de la culture en langue catalane empêchent de qualifier la situation actuelle de diglossie" (Siguan 1977, 357).

Aquesta posició -que com hem vist no és compartida per cap altre sociolingüista català- té almenys una virtut "revulsiva": apuntar el fet que els estudis sobre la diglòssia als Països Catalans no han dit encara l'última paraula i que la mateixa situació de les dues llengües en contacte pre-

També hem de destacar, en el camp de la psicologia, l'aportació d'Humbert Boada, que distingeix entre bilingüisme natural i forçat: com Badia, considera natural el bilingüisme "en què s'adquireixen totes dues llengües d'una manera inconscient en l'ambient familiar", mentre que bilingüisme forçat fóra el que es presenta quan hi ha imposició d'una segona llengua materna" (Boada 1976, 56).

3.1.24.- Lluís V. Aracil

Aracil és el primer autor que s'enfronta amb els aspectes ideològics del bilingüisme des d'una perspectiva sociològica. El seu article Un dilema valencià és, sens dubte, una de les aportacions més valuoses de la sociolingüística catalana.

En aquest treball, analitza el "mite de la València híbrida", segons el qual els valencians són "naturalment o providencialment bilingües" (1966, 17). I adverteix:

"En els mateixos al·legats, va implícit que el bilingüisme és una condició venturosa que cal lloar i defensar. Per al sociòleg una mica despert, aqueixes manifestacions semblen tan fortament ideològiques que -tant si el bilingüisme "existeix" com si no- la cosa més colpidora és que hi ha algú seriosament interessat a afirmar-lo i propugnar-lo per alguna motivació que caldrà descobrir" (1966, 18).

El sentit ideològic de la "hipostatització i exaltació del bilingüisme" és clar

"En un país on dues llengües entropessen a cada moment i l'una desallotja l'altra, la mitificació del bilingüisme com a valor suprem tendeix inequívocament a neutralitzar -idealment almenys- les inevitables tensions del conflicte. Lloar el bilingüisme és clarament una manera de buscar la conciliació, de fer compatibles dues opcions antagòniques" (1966, 19).

Aracil distingeix clarament "bilingüista" (aspecte ideològic) de "bilingües" (aspecte real): no és el bilingüisme allò que denuncia, sinó el "mite bilingüista", el "bilingüisme mític", que ha servit precisament per a justificar la castellanització del País Valencià (1966, 19-23). De fet resulta que

"El bilingüisme aleshores es propugna, però no es practica (...) El mite és tan inconsistent

perquè existeix).

Deixant de banda aquesta confusió de plans, la crítica ideològica que fa Ninyoles a propòsit del bilingüisme aporta algun element nou a la crítica d'Aracil, especialment quant a la projecció:

"l'exaltació del bilingüisme, com a recurs ideològic, serveix per a racionalitzar, de fet, i impulsar el canvi lingüístic. El paper que les afirmacions bilingüistes representen en el conflicte, seria, doncs, anàleg al dels analgèsics en cirurgia: col.loquen el pacient en situació d'ésser operat" (1969, 43)

I més endavant, referint-se al canvi de llengua ("canvi lingüístic" en diu ell), insisteix:

"no serà inútil d'advertir que no hi ha canvi lingüístic sense bilingüisme i que, en circumstàncies determinades, l'ús de dues llengües pot significar simplement, un ajustament transitori a una situació real de conflicte. El bilingüisme serà, en tal cas, una mena de solució de compromís" (1969, 91).

En les seves obres posteriors, sembla vacil·lar en la bondat d'aquesta crítica ideològica, que considera "utòpica" (1972, 24), i al mateix temps corregeix algunes extralimitacions verbals de la seva primera obra. D'altra banda, portant fins a les últimes conseqüències una idea de Mackey i de la sociolingüística nord-americana, afirma que "el bilingüisme és, essencialment, un assumpte privat", per la qual cosa

"La diferenciació feta a casa nostra per Badia i Margarit entre 'bilingüisme natural' i 'bilingüisme ambiental' em sembla introduir un element de confusió innecessari" (1971, 38).

Aquesta confusió desapareixeria, segons Ninyoles, aprofitant els conceptes, però no les etiquetes:

"la idea de 'bilingüisme natural' quedaria reduïda avantatjosament a una simple definició de bilingüisme; en tant que el concepte de 'bilingüisme ambiental' haurà d'ésser desplaçat pel de diglòssia" (1971, 39).

Segons això, podríem entendre que Ninyoles proposa la definició més restringida de bilingüisme, però en una obra

que, en la vida pràctica, no se'l creuen ni tan sols els qui teòricament el proclamen" (1966, 24).

Certament, la denúncia del mite bilingüista

"no implica que hajam de 'negar' el bilingüisme en la mida en què és un fet real ni que deguem menystenir per complet aquells factors 'geogràfics' i 'històrics' que hom ha adduït tòpicament" (1966, 27).

En aquest treball apareix per primera vegada l'expressió "conflicte lingüístic" (1966, 29), després àmpliament divulgada. En un estudi posterior Aracil aclarirà que la no comprensió del concepte de conflicte lingüístic porta a un ús capciós del terme "bilingüisme":

"hi ha primordialment un problema global, col·lectiu: d'estructures, i els casos individuals són la seva seqüela inevitable (...); el conflicte lingüístic comprèn alguna cosa més que el bilingüisme" (1967, 25).

Malgrat que Aracil no intenta en cap moment una definició del bilingüisme, reconeix implícitament com a vàlida la més genèrica (com Weinreich) en aquesta observació: "també hi ha bilingüisme -i és el cas dels políglotes- fora de qualsevol conflicte" (1967, 25).

3.1.25.- Rafael Lluís Ninyoles

La crítica ideològica d'Aracil fou continuada per Rafael Lluís Ninyoles. Malgrat que considera que al País Valencià -i a la resta dels Països Catalans- "tendeix a difondre's actualment, gràcies a una eficaç política assimilista" una "situació de diglòssia i bilingüisme", segons l'esquema de Fishman (Ninyoles 1969, 49), dedica tot un capítol al tema, on parla de la "ficció del bilingüisme", del "nostre pretès bilingüisme" (1969, 34-44), en manifesta contradicció amb els seus propis arguments. Sembla evident, per les referències bibliogràfiques, que Ninyoles féu una lectura precipitada de l'article d'Aracil comentat més amunt i que confongué dos plans que en aquest són molt distints: una cosa és el "mite bilingüista" (o "bilingüisme mític") d'Aracil, que és una construcció ideològica a desemmascarar, i una altra és el fet real del bilingüisme (que no és cap "ficció", ni és "presumpte", ni "pretès",

desembocarà la diglòssia en aguditzar-se un conflicte lingüístic. Sembla que per a Ninyoles hi ha dos possibles bilingüismes: el substitutiu i el diglòssic (1972, 52-53). El que no queda tan clar és si un tendeix necessàriament a la substitució lingüística i l'altre a la normalització lingüística com sembla deixar entendre (1972, 53-54). El cas és que l'autor d'aquesta distinció, Heinz Kloss, assenyalava aquells dos tipus de bilingüisme com a tàctiques diferents per arribar a la substitució (Kloss 1967, 46-47). Com veurem en el capítol dedicat a la normalització lingüística (3.4.2) el plantejament de Ninyoles presenta serioses deficiències.

Malgrat totes les incongruències que hem assenyalat en l'enfocament del problema del bilingüisme (que de la contradicció principal entre l'axioma "el bilingüisme és un assumpte privat" i les constants "desviacions" sociològiques a què el sotmet), Ninyoles no sols no ha renunciat a la seva teoria sinó que en obres posteriors l'ha accentuada. Reconeixent les dificultats que presenta la definició del concepte de bilingüisme i el fet que els especialistes l'hagin utilitzat diversament, continua opinant que

"el problema no radica sólo en una buena definición y aplicación del concepto de bilingüismo, sino también, y quizá de modo fundamental, en determinar las razones por las cuales se ha llegado a esgrimirlo como argumento dialéctico" (1977, 208).

Es tracta d'un "ròtulo esencialment ambigu", "un simple sucedáneo verbal" (1977, 209), d'una "situación lingüística de la conducta individual", perquè "el bilingüismo es un asunto privado" (1977, 217). És una llàstima que una tal obstinació hagi privat Ninyoles de donar a la sociolingüística catalana el tractament sociològic del bilingüisme que les seves primeres obres feien esperar.

3.1.26.- Francesc Vallverdú

També la meua obra ofereix un exemple característic de les dificultats que presenta el tractament científic del bilingüisme. En la primera edició de L'escriptor català i el problema de la llengua no em vaig comprometre en una definició -malgrat que ho afirmava!- i em vaig limitar a recollir la dis-

tinció de Badia entre bilingüisme natural i ambiental (1968, 33-36). L'única aportació original fou potser la noció de "bilingüisme literari", amb les seves implicacions en la literatura catalana (1968, 73-88; 1975, 72-87): d'acord amb la meua concepció, només podem parlar de bilingüisme literari en el cas de l'"escriptor que escriu (poesia, novel·la, teatre o qualsevol altre gènere literari) alternadament en castellà i en català" (1968, 75; 1975, 74). No m'estendré en la qüestió, perquè cau fora de la nostra anàlisi.

Dos anys més tard em vaig arriscar, finalment, a definir el bilingüisme:

"Ens referim a bilingüisme quan una persona fa servir alternadament dues llengües per a funcions similars i amb facilitat (una i altra com a llengua A, i una i altra com a llengua B)" (1970, 23).

Aquesta definició més pròxima a la de Badia (1975, 12) que a la de Ninyoles (1972, 35), és evidentment restrictiva. Posteriorment l'he abandonada per acceptar el seu caràcter polivalent, imposat pels diversos usos del terme "bilingüisme" i al mateix temps he assenyalat la utilització interessada que se'n fa en les discussions habituals (1973, 38; 1975, 33-35).

Més interessant és l'intent d'elaborar una tipologia del bilingüisme (1973, 38-44), potser excessivament casuística. Els tipus de bilingüisme, inspirats en diversos autors, són els següents: a) segons el nombre de llengües en contacte: bilingüisme, trilingüisme, etc. i multilingüisme; b) segons la motivació psicològica: bilingüisme instrumental i integratiu (Lambert); c) segons el grau d'especialització de les llengües: bilingüisme ordenat (o coordinat) i desordenat (o subordinat); d) segons el grau de domini de les llengües: bilingüisme simètric i asimètric (l'ambilingüisme és un tipus específic de bilingüisme simètric); e) segons l'extensió de la llengua forastera en una comunitat: bilingüisme limitat i generalitzat; f) segons l'edat de l'adquisició de la segona llengua: bilingüisme precoç i tardà; g) segons el medi: bilingüisme familiar (que Badia anomena "natural") i ambiental (que és més ampli que l'homònim de Badia); h) segons les funcions socials atribuïdes a les llengües: bilingüisme neutre i diglòssic; i) segons la situació legal: bilingüisme oficial i no oficial; j) segons la política lingüística

aplicada: bilingüisme assimilista i no assimilista (el bilingüisme assimilista pot ser substitutiu i dialectalitzador, inspirat en Kloss); k) segons el nivell lingüístic: bilingüisme funcional i literari.

Les principals objeccions que es poden fer a aquesta classificació són: 1) la dificultat que presenten algunes divisions en aïllar-les d'altres, cosa que hauria pogut obviar-se si haguessin estat convertides en subdivisions (per exemple, relacionant h amb j, i e amb g); 2) l'error d'utilitzar a k "funcional" en lloc d'un altre qualificatiu menys consagrat (pot ser "utilitari"?); 3) la utilització de "neutre" en lloc del qualificatiu habitual ("funcional") a h.

Quant a les característiques d'ordre psicològic que es poden observar en un parlant bilingüe, seguint Uriel Weinreich, cal distingir entre l'aptitud per a aprendre la segona llengua i la facilitat de mudança (switching facility), que eventualment pot presentar una doble desviació: adherència rígida a una de les llengües o bé adherència insuficient (1973, 44-46). També seguint Weinreich he assenyalat els criteris que poden configurar el predomini d'una de les dues llengües en el parlant, tenint en compte la proficiència relativa de cada llengua, el mode d'ús (visual o no), l'ordre cronològic de l'aprenentatge, la utilitat en la comunicació, el contorn emocional, la funció en la promoció social i el valor cultural-literari (1973, 46-48). D'acord amb aquests criteris la configuració de predomini sol ser favorable al francès en el cas d'un bilingüe rossellonès, mentre que en un bilingüe barceloní el català és generalment la llengua predominant (1973, 49). Finalment, quant a les conseqüències del bilingüisme i els seus avantatges i desavantatges, he recollit les conclusions de Vildomech (1963, 230-237) en més d'una ocasió (Vallverdú 1968, 50-52; 1973, 50-53; 1975, 48-50).

Malgrat que aquesta aportació no és sinó una simple divulgació de coneixements existents sobre la matèria, es tracta del primer intent d'introduir a casa nostra les investigacions de Weinreich i Vildomech d'una manera sistemàtica.

3.1.27.- Pere Verdaguer

Malgrat que, en principi, la Catalunya nordpirinenca hauria de ser un planter d'investigacions sobre el bilingüisme, la realitat és que, llevat del tema específic del bilingüisme escolar, pocs autors rossellonesos s'han aventurat a tractar-lo a nivell teòric. Entre aquestes poques excepcions cal esmentar Pere Verdaguer que en un article recent ha intentat una aproximació sociològica al bilingüisme.

Segons aquest autor, i partint de l'experiència rossellonesa, cal distingir entre bilingüisme diglòssic i bilingüisme real. El primer és quan es presenta en una situació de diglòssia; el segon és el que correntment es coneix amb el nom de "bilingüisme funcional" (o "bilingüisme" tout court en autors com Ninyoles), és a dir

"un bilingüisme on la persona empra indiferentment les dues -lengües a tots els nivells d'expressió, un bilingüisme on el català i el francès ocupin el mateix lloc, on el francès no es reservi pas els temes 'nobles' i deixi al català els temes 'baixos'" (1976, 38).

Per a Verdaguer aquest bilingüisme real es dona ja entre alguns catalanistes rossellonesos i creu que

"en la situació diglòssica del Rosselló -la pitjor diglòssia observable entre tots els països catalans- el bilingüisme representa una actitud avançada i 'progressista'" (1976, 39).

Es evident que, malgrat els propòsits de Verdaguer de superar l'etapa del "voluntarisme" amb què s'ha tractat el problema de la llengua al Rosselló, el seu plantejament es queda a mig camí: les dimensions reals del conflicte lingüístic, l'exigència que el bilingüisme ho sigui realment per a tothom, la necessitat d'uns pressupòsits clars de normalització lingüística, etc., no són contemplats en el seu treball. Potser per això Gentil Puig considera que "s'hauria de rebutjar el concepte de 'bilingüisme', tal i com l'utilitza encara en Verdaguer" (1976, 8). Discrepant de Puig en el sentit que la noció de bilingüisme no és exclusiva de la psicolingüística (Puig 1976, 9), una part de la seva crítica pot ser admesa per les raons adduïdes.

3.1.28.- Claudi Esteva i Fabregat

La contribució d'aquest autor a la teoria del bilingüisme parteix dels pressupòsits de l'antropologia cultural. Després de constatar que

"els medis urbans són els més propensos al bilingüisme, precisament perquè és en ells on es manifesta més directament la necessitat d'entrar dins els circuits o corrents comercials i de la comunicació de masses" (1973, 165).

considera que

"el bilingüisme és un fenomen propi de la comunicació entre cultures, i sigui quina sigui la tècnica emprada en aquesta comunicació i les finalitats últimes que intervenen en aquesta relació, el fet és que tot bilingüisme implica alguna mena de canvi en les formes de vida, en definitiva, un procés d'aculturació" (1973, 169).

Intenta una definició antropològica del bilingüisme en aquests termes:

"Per a nosaltres, bilingüisme consisteix en l'ús alternatiu de dos idiomes per part d'un grup ètnic dintre una estructura social pluricultural" (1973, 172).

Esteva Fabregat proposa una definició de bilingüisme que no es pot confondre amb la de "bilingüisme col·lectiu" (Galí) ni tan sols amb la de "bilingüisme ambiental" (Badia), ja que

"no significa solament reconèixer que un determinat nombre de persones parlen dues llengües. Més aviat significa que un grup ètnic almenys ha estat socialitzat per dues cultures, amb independència del lloc on s'hagi fet -la llar o l'escola, per exemple- la socialització" (1973, 172).

D'acord amb la doctrina més admesa, considera que el bilingüisme, com a experiència intel·lectual, "enriqueix la personalitat", però que "pot arribar a inhibir la riquesa expressiva de cadascun dels dos llenguatges" (1973, 176-177), per la qual cosa

"Si vol ésser harmònic, el bilingüisme s'ha de produir després d'haver-se constituït una bona integració monolingüe, en aquest cas, després d'haver-se realitzat el procés bàsic d'adquisició del codi de la pròpia cultura" (1973, 183).

En treballs posteriors Esteva Fabregat ha introduït algunes modificacions a la seva teoria antropològica del bilingüisme, amb tres observacions que podríem sintetitzar així:

a) que no es pot considerar pràcticament bilingüe en un sentit cultural l'individu que aprèn la segona llengua a distància, sense experiència social de la cultura corresponent (1976, 73);

b) que històricament el bilingüisme representa un procés de predomini d'un grup ètnic sobre l'altre (1976, 67); i c) que, com a conseqüència, en tota situació cultural políticament controlada pels grups autòctons, el bilingüisme serà més una qüestió dels immigrants que no pas dels nadius (1976, 72).

Finalment, referint-se concretament a l'aculturació lingüística dels immigrants a Barcelona, considera que el bilingüisme

"fa reconeixement d'un tipus de socialització de l'immigrant feta en dues cultures expressades lingüísticament. Suposa, a més, la manifestació de diferències significativa en cada grup comparat: catalans i immigrants" (1977, 102-103).

Aquestes diferències provenen del fet que es tracta de dues menes de bilingüisme:

"mentre els (catalans) fan un ús exclusivament pragmàtic de la llengua secundària, d'aquesta els (immigrants) fan, a més, un ús d'identificació cultural" (1977, 104).

Bé que l'intent d'Esteva Fabregat, en conjunt, no aporta grans novetats a la teoria del bilingüisme, cal reconèixer que les seves observacions antropològiques han contribuït a clarificar alguns dels punts més nebulosos del debat sobre el bilingüisme, obert a casa nostra per Alexandre Galí i encara no clos.

3.2. DIGLOSSIA

3.2.1. El concepte de diglòssia

El concepte de diglòssia és un dels més característics i alhora controvertits de la sociolingüística nord-americana. L'any 1959 Charles A. Ferguson descriu la diglòssia en aquests termes:

"una situació lingüística relativament estable en què, al costat dels principals dialectes de la llengua (que pot incloure una forma o diverses formes regionals normativitzades), hi ha una varietat molt divergent, altament codificada (sovint gramaticalment més complexa), vehicle d'un cos de literatura escrita ampli i respectat, procedent d'un període més antic o d'una altra comunitat lingüística, que és àmpliament apresada en l'educació formal i usada sobretot com a llengua escrita i com a parlar formal, però que no ho és per cap sector de la comunitat en la conversa ordinària" (Macnamara, 1967, 3).

Aquesta definició estava destinada a tenir una gran fortuna entre els sociolingüistes nord-americans, però ben aviat rebé algunes correccions. De fet, Ferguson en definir la diglòssia pensava en situacions molt concretes com és el cas de la Suïssa alemanya, on l'alemany estàndard fa les funcions de llengua alta, o dels països àrabs, en què l'àrab literari ocupa també la posició de llengua alta enfront dels parlars locals. Les correccions que s'introduïren en la primitiva definició de diglòssia portaren a considerar diglòssica qualsevol situació en què es donés una varietat alta (A), destinada a la comunicació formal, enfront d'una varietat baixa (B), destinada a la comunicació informal, familiar o quotidiana, i primordialment oral (Macnamara 1967, 3-4).

Pocs anys després de l'aportació de Ferguson, Joshua A. Fishman intentava una descripció del fenomen de la diglòssia en relació amb el del bilingüisme que havia de conèixer una notable acceptació. El propòsit d'aquest autor era de relacionar els dos corrents tradicionals de recerca sobre el bilingüisme (el psicològic i el sociològic)

"per traçar la interacció entre les dues formulacions principals: bilingüisme (per la banda dels psicòlegs) i diglòssia (per la banda dels sociòlegs)" (Fishman 1967, 29).

D'altra banda, segons ell,

"el bilingüisme és essencialment una caracterització de la conducta lingüística individual mentre que la diglòssia és una caracterització de l'organització lingüística al nivell sociocultural" (Fishman 1967, 34).

D'acord amb aquest plantejament, per a Fishman hi ha quatre situacions bàsiques en les diferents societats: 1) presència de diglòssia i bilingüisme (exs.: Paraguai, Suïssa germànica, els jueus europeus abans de la I Guerra Mundial, etc.); 2) presència de diglòssia sense bilingüisme (ex.: aristocràcies europees abans de la I Guerra Mundial, zones recentment urbanitzades d'Àfrica, etc.); 3) presència de bilingüisme sense diglòssia (exs.: grups d'immigrants rurals establerts en zones industrialitzades, etc.); 4) absència de diglòssia i bilingüisme (exs.: només algunes petites comunitats lingüístiques molt aïllades) (Fishman 1967, 30-37). Aquesta classificació de Fishman ha estat recollida a casa nostra per diversos autors, com veurem més endavant.

Malgrat els aspectes altament suggestius de la tipologia de Fishman, cal reconèixer que pateix d'un esquematisme perillós, com ja he remarcat en alguna altra ocasió (Vallverdú 1973, 54). La crítica més dura del plantejament de Fishman ha estat formulada pel sociolingüista alemany Norbert Dittmar:

"aquestes classificacions són superficials: es plantegen com si la (comunitat) lingüística fos originàriament bilingüe o diglòssica per naturalesa, o totes dues coses alhora. En qualsevol cas, les raons dels fenòmens observats no són explicades, encara que en el cas de la noció de diglòssia de Fishman o Ferguson poden explicar-se parcialment per les condicions econòmiques i polítiques prevalents. Deixant de banda la banalitat de la classificació proposada, hi és visible una manca general de claredat conceptual" (Dittmar 1976, 178).

Si bé la crítica de Dittmar em sembla excessiva, el cas és que la noció de diglòssia portada als extrems com fa Fishman acaba resultant inservible. En efecte, és difícil d'entendre l'interès de relacionar una situació com la de la Suïssa alemanya, en què una comunitat lingüística sencera és

bilingüe diglòssica (supòsit a de la classificació de Fishman), amb una situació com la que presentaven certes societats europees abans de la I Guerra Mundial o presenten avui alguns països africans, on la minoria dirigent parlava o parla una llengua diferent de la de la comunitat (supòsit 2 de la classificació de Fishman), si no ens mantenim a un nivell d'anàlisi molt superficial. És més, fins i tot en aquest últim cas, la situació més freqüent és que l'élite sigui bilingüe diglòssica, és a dir, que també parli o sàpiga la llengua de la comunitat, i no pas, com apunta Fishman, que només conegui la llengua A. D'altra banda, les situacions de bilingüisme sense diglòssia descrites com a supòsit c són clarament inestables, i tota generalització resulta perillosa: no són impossibles les situacions de diglòssia entre els immigrants que viuen a Nord-Amèrica o Alemanya, encara que llur llengua ordinària tingui al país de procedència un status de llengua A. Finalment, la vaguetat apriorística amb què Fishman fixa els límits de les diferents comunitats lingüístiques que analitza és una altra causa de distorsions: en alguns casos contempla Estats; en altres, comunitats ètniques o lingüístiques; en altres, encara, grups restringits.

Criticant el fet que molts lingüistes considerin el bilingüisme com un fenomen que implica dues llengües d'estatus idèntic, Martinet atribueix a aquesta reducció l'origen del concepte de diglòssia. En efecte, creu que el terme ha estat proposat

"per designar una situació en què una comunitat utilitza, segons les circumstàncies, un idioma més familiar i de menor prestigi o un altre de més savi i més apreciat. El bilingüisme només seria individual, mentre que la diglòssia seria el fet de comunitats senceres. Tanmateix, hi ha tantes possibilitats diverses de simbiosi entre dos idiomes, que hom pot preferir de conservar un terme com 'bilingüisme' que les cobreix totes, en lloc d'intentar una classificació a base d'una dicotomia simplista" (Martinet 1960, 149).

Si a la crítica radical de Dittmar i a l'escepticisme de Martinet, afegim el fet que alguns ⁽¹⁹⁶¹⁾ lingüistes ignoren olímpicament la noció de diglòssia (Marcellesi i Gardin 1974), arribarem a la conclusió que malgrat l'indiscutible èxit que ha tingut el terme aquests últims quinze anys és també un dels més controvertits.

No es pot negar, però, que en certs contextos el concepte de diglòssia contribueix a una millor anàlisi de les raons ideològiques que influeixen en l'ús d'una llengua o d'una varietat. Cal destacar, en aquest sentit, el treball dels sociolingüistes occitans que han fundat un Groupe de Recherche sur la Diglossie Franco-Occitane (1974) i que ha donat fruits importants en l'estudi de la diglòssia conflictiva (Lafont 1977).

En resum, en l'actual estat de coses no crec que puguem prescindir de la noció de diglòssia, si ens mantenim al mateix temps allunyats del "diglossocentrisme" que ha enlluernat més d'un investigador. Per això és justificat que alguns sociolingüistes donin un valor molt estricte al concepte de diglòssia, restituint-li operativitat. Així, Giorgio Braga considera que només es pot parlar de diglòssia en el cas del "bilingüisme improp", és a dir

"allà on hi ha desequilibri en el desenvolupament dels dos sistemes de referiment, per la qual cosa els dos espais culturals s'integren entre ells, mentre els mateixos comunicants es valen dels dos sistemes per a funcions diverses, donant lloc a una situació dita de diglòssia. La situació llengua-dialecte és una situació típica de bilingüisme improp" (Braga 1976, 32-33).

Retenint d'aquesta definició, l'existència d'una situació generalitzada de bilingüisme (improp), en què el mateix grup usa una de les llengües (o varietat) com a varietat A i l'altra com a varietat B, sense que les funcions de totes dues llengües o varietats s'interfereixin, crec que el concepte de diglòssia pot resultar operatiu. Des d'aquesta perspectiva hi ha societats senceres que es poden qualificar de diglòssiques (com és el cas de la Suïssa alemanya o del Rosselló), i n'hi ha que no, encara que el fenomen de diglòssia sigui circumscrit a un grup (els intel·lectuals europeus podien ser diglòssics respecte a l'ús del llatí fins al segle XVIII, i també ho podien ser les classes dirigents catalanes fins al XIX, però resulta abusiu d'aplicar la qualificació a tota la societat).

3. 2. 2. La noció de diglòssia dins la sociolingüística catalana

Als Països Catalans l'elaboració teòrica de la diglòssia a càrrec de Fishman ha conegut una especial fortuna. Són nombrosos els estudis que hi fan referència explícita (Ninyoles 1969, 1971, 1972, 1977; Vallverdú 1970, 1972, 1973; Bernardó i Rieu 1973; Siguan 1976a, 1976b).

El terme ha tingut una àmplia difusió, particularment en els medis pedagògics, i es pot dir que actualment és una de les nocions més divulgades de la sociolingüística. Malgrat que al començament no es plantejà cap crítica a l'aplicació de la diglòssia a la nostra societat, com veurem ben aviat es produïren divergències quant a la seva extensió.

Si les meves dades són certes, la primera vegada que el terme de diglòssia circulà per escrit a casa nostra fou el gener de 1968 en el llibre L'escriptor català i el problema de la llengua. Malgrat el sorprenent malentès d'atribuir la definició de diglòssia a Martinet, aquesta era aplicada "a les comunitats que tenen una llengua familiar -patuès- al costat d'una llengua de cultura" (Vallverdú 1968, 33). Dos anys més tard recollia la definició de diglòssia de Ferguson i la tipologia de les relacions del binomi bilingüisme/diglòssia elaborada per Fishman, bé que assenyalava que la "quatripartició és massa casuística" (Vallverdú 1970, 14-18). D'acord amb l'esquema de Fishman considerava que als Països Catalans, del segle XVI al XIX s'havia produït una situació de diglòssia sense bilingüisme, però en el moment de fer l'anàlisi històrica del segle XIX a Catalunya només parlava de diglòssia tout court o procés diglossificador (Vallverdú 1970, 17, 33-69), amb la qual cosa es mostrava una reticència implícita a plantejament extensiu. D'altra banda, en examinar l'evolució del segle XX es parla d'un "procés superador de la diglòssia" i s'afirma que "la situació actual, almenys a Barcelona, no és necessàriament determinant d'una vertadera diglòssia" (Vallverdú 1970, 71, 76).

En una obra posterior, intentava replicar a una crítica que més endavant comentaré (Ninyoles 1971, 166-170), segons la qual la situació del Principat era netament diglòssica, com la de la resta dels Països Catalans. Argumentava la necessitat de no aïllar la diglòssia del context polític en

social que intenta justificar-la és en aquest context idealista i impedeix la consideració dels fenòmens socials del bilingüisme.

d) Cal no oblidar que, dins els respectius camps conceptuals, el contrari lògic de "bilingüisme" és "unilingüisme", i el de "diglòssia" és "monoglòssia" (terme que val la pena d'introduir per distingir netament les caracteritzacions respectives).

3.12. La noció de bilingüisme dins la sociolingüística catalana

3.12.1/Alexandre Galí

No podem examinar el tractament que ha rebut el tema del bilingüisme durant els últims quinze anys a casa nostra sense referir-nos a la doctrina d'Alexandre Galí sobre la matèria. I això no sols pel fet, prou significatiu, que Galí fou un dels pedagogs que assistí a la famosa Conferència de Luxemburg (1928), sinó també perquè les seves idees sobre bilingüisme són encara ben presents entre alguns medis pedagògics i, en qualsevol cas, d'àmplia acceptació.

Galí rebé clarament la influència de l'estudiós suís Izhac Epstein, autor de La pensée et la polyglossie (1915), per a qui

"existeix a la base de tota multiplicitat de llengües alguna mena de pertorbació que pot conduir a la crisi de l'afectivitat verbal amb un seguici imprevisible de conseqüències no pas afavoridores del llenguatge, ni de la personalitat" (Galí 1931, 54).

Inspirant-se en aquesta línia de pensament -i a vegades portant a les últimes conseqüències els raonaments d'Epstein, força suggestius en molts aspectes- es proposa una definició del bilingüisme, "qüestió que no es va resoldre en el Congrés celebrat l'any 1928 a Luxemburg", en aquests termes:

"Hi haurà bilingüisme (...) quan es produeixin fenòmens lingüístics, és a dir, quan des del punt de vista individual o col·lectiu es donin, en l'individu o en la col·lectivitat sotmesos o que parlen les dues llengües, fenòmens específics d'alteració o pertorbació lingüística (...) El bilingüisme queda, en certa forma, no ciu, per definició" (Galí 1931, 42-43).

Galí distingeix entre bilingüisme individual i bilingüisme col.lectiu, i remarca

"la diferència essencial que existeix entre el bilingüisme que afecta els individus isolats, [per exemple, el de l'infant sotmès per educació a una duplicitat de llengües], i el bilingüisme que té repercussions d'ordre necessàriament col.lectiu" (1931, 53).

Però considerant que aquesta dualitat és poc operativa per a analitzar una realitat com la catalana, tot seguit la qüestiona:

"O bé caldria una classificació de bilingüismes, sempre dintre el fet de la pertorbació, o bé no més s'hauria de donar el nom de bilingüisme a les pertorbacions que ultrapassen l'esfera individual i en una forma pacífica o violent s'imposen a la col.lectivitat" (1931, 53-54).

En conclusió, per a Galí (a) tota mena de bilingüisme és "nociu", "pertorbador", "alterador"; (b) entre el bilingüisme individual i el bilingüisme col.lectiu hi ha una "diferència essencial"; i (c) és preferible deixar l'etiqueta de bilingüisme per a indicar el bilingüisme col.lectiu.

Malgrat els encerts innegables de Galí en el camp pedagògic -amb la qual cosa es demostra que no sempre un mal plantejament teòric ha de tenir aplicacions pràctiques errònies-, cal reconèixer que els fonaments doctrinals que acabem d'examinar són ben poc sòlids. L'obsessió de Galí a assenyalar la nocivitat del bilingüisme per se li impedia d'adonar-se que la nocivitat rau, en general, en el context (social, psicològic, etc.) en què el bilingüisme es produeix. Quant a la diferència "essencial" entre bilingüisme individual i bilingüisme col.lectiu, posat que acceptéssim com a operativa aquesta divisió, sol ser més aviat accidental. I respecte a la restricció del concepte de bilingüisme com a bilingüisme col.lectiu (amb la qual cosa s'oblida, per cert, del famós "bilingüisme natural", arquetípica del bilingüisme per a nombrosos autors!) no és sorprenent (recordem que Braga parla de "bilingüisme propi" en un supòsit que encaixaria amb el "bilingüisme col.lectiu" de Galí), però no té cap utilitat.

La manca de comprensió de Galí per certs aspectes del fenomen del bilingüisme es confirma -bé que més matisadament- quaranta anys després en un treball en què tornà a tractar el tema. Cal remarcar, per contra, la introducció d'un element nou, la qual cosa el feia justificar en alguns casos el bilingüisme:

"Cal veure ara com es presenta el bilingüisme del futur, davant la tasca ingent de reduir a la civilització i a les llengües occidentals els centenars de llengües que existeixen al món. És un problema semblant al que es va presentar en els segles XI i XVI, però multiplicat d'una manera paorosa" (Galí 1969, 71).

He subratllat dos mots (reduir, paorosa), perquè són ben il·lustratius del plantejament ideològic de l'autor, poc propens a un reconeixement igualitari dels drets lingüístics. Aquesta actitud és confirmada en retreure l'exemple de la població aborigen a Nova Zelanda, on l'anglès és la llengua dominant enfront del maorí:

"jo tinc el convenciment que aquesta preferència de l'anglès pot doldre més o menys, que se li pot demanar més bel.ligerància per al maorí, però que ningú no tindria prou motiu per a dis-cutir-li la preeminència" (Galí 1969, 73).

Fixem-nos que el problema no està en la discussió si els maorins necessiten o no una segona llengua -en la qual cosa tothom coincidiria-, sinó en l'acceptació de la "preeminència" de l'anglès. En aquest cas sembla que el bilingüisme ja no és "nociu" -¿potser perquè finalment el maorí desapareixerà i, doncs, no hi haurà bilingüisme?-, i per a justificar la paradoxa cal recórrer a subterfugis ideològics:

"Jo diria que l'anglès no hi pot renunciar sense més, és a dir, sense trair alguna cosa que li és encomanada" (Galí 1969, 75; el subratllat no és meu, F.V.).

Justificant una política lingüística assimilista en el cas dels "pobles primitius", Galí no s'adona que ha obert la porta a qualsevol política assimilista. De fet, no calia recórrer a aquests arguments reaccionaris per a defensar una educació bilingüe -si és acceptada democràticament-, ja que hi ha raons socioculturals òbvies que poden abonar-la. L'error de Galí prové precisament de les seves profundes conviccions sobre

la "nocivitat" del bilingüisme: com que una educació bilingüe democràtica fóra també "nociva", més val estalviar als maorins aquesta "pertorbació" i imposar-los la "preeminència" de l'anglès...

La línia de pensament del primer Galí fou àmpliament compartida, en el terreny pedagògic, pels rectors de la política escolar de la Generalitat i ha sobreviscut en certs sectors nacionalistes conservadors. Alguns plantejaments de pedagogs contemporanis participen clarament de la ideologia galiniana, com hem vist en certes polèmiques promogudes pel Consell Català d'Ensenyament.

Dins la mateixa tradició que inspira Galí, bé que amb una major coherència, cal citar Delfi Dalmau, el qual distingia entre "bilingüisme (o poliglòtisme) actiu" i "bilingüisme (o poliglòtisme) passiu". Dalmau cita unes paraules de Nietzsche:

"Ben garbellat, el poliglòtisme actiu és la destrucció aplicada a les arrels del més pur sentit lingüístic del propi idioma, que en resulta invariablement malmès i destruït. Dos pobles que han donat els més grans estilistes, Grècia i França, han repel·lit el poliglòtisme actiu" (Dalmau 1950, II-22).

Segons Dalmau, practiquen el poliglòtisme actiu "els aferrats a parlar i escriure, per utilitat i per gust, diversitat de llengües"; i el poliglòtisme passiu "els qui es limiten a voler comprendre altres llengües que la pròpia" (1950, I-18). No cal dir que només justifica el segon.

La reflexió tradicional sobre el fenomen del bilingüisme ha estat recollida, de manera convincent, per alguns escriptors, i un dels qui s'hi ha mostrat especialment sensible és sens dubte Manuel de Pedrolo. Així, enfrontant-se a la idea recurrent segons la qual "Catalunya és naturalment bilingüe", afirma:

"el fet que molts catalans -ni que fossin tots- coneixin el castellà obligadament no autoritza a referir-se a Catalunya com un poble bilingüe en el sentit que se li vol donar: que tan pròpia li és una parla com l'altra" (Pedrolo 1974, 83).

Podríem creure, en principi, que Pedrolo discrepa absolutament de Galí -el qual preferia reservar l'etiqueta de "bilingüisme" per al "bilingüisme col·lectiu", fos pacífic o

violent-, però en el fons les discrepàncies són més accidentals que no sembla, perquè en aquest cas parlen de dos aspectes diferents: mentre Galí arrencava del reconeixement d'una situació bilingüe per tal d'extreure'n unes conclusions de política escolar, Pedrolo s'enfronta a un estereotip ideològic i el combat ideològicament: Pedrolo no accepta el bilingüisme diglòssic, perquè a Catalunya "el bilingüisme, lluny de ser natural, és estrictament oficial" (1974, 86).

3.1.22.- Antoni M. Badia i Margarit

El primer intent seriós de renovació del pensament tradicional sobre el bilingüisme, representat per Galí, el trobem en Badia i Margarit. En un primer treball, Badia s'enfrontà al fenomen del bilingüisme sense intentar-ne una definició: per via d'exclusió afirma que no és bilingüe tothom que sap dues llengües, encara que domini la segona com un natiu, ni és bilingüisme l'ús alternat de varietats o registres d'un mateix idioma (1964, 135). L'aportació principal de Badia està en la distinció entre bilingüisme natural i bilingüisme ambiental:

"El primer és el que caracteritza els fills de pare i mare de llengües diferents, o els qui, per una raó semblant, es troben en contacte amb dues llengües des d'abans mateix del començ de la vida conscient: pensen i s'expressen indistintament en ambdues llengües" (1964, 136).

Quant al bilingüisme ambiental

"és el que ofereixen, en general, les llengües minoritàries, en conviure amb la llengua oficial de l'Estat (o amb la llengua que, dins l'Estat, té més potència i vitalitat, i això tant si la posició de l'Estat envers elles és favorable com si és hostil" (1964, 136-137).

Malgrat que la distinció de Badia no és altra cosa que una actualització de la dicotomia de Galí (bilingüisme individual/col·lectiu), fins i tot en el detall de qualificar les polítiques lingüístiques ("pacífica" o "violent" per a Galí; "favorable" o "hostil" per a Badia), cal reconèixer que les definicions de Badia són més precises. La principal dificultat teòrica que presenta aquesta distinció està en el fet que, tal com la fórmula Badia, es pot interpretar com una veritable dicotomia i no

ho és: es tracta de dos tipus de bilingüisme, però no pas tots els bilingüismes possibles.

Deu anys més tard Badia ha revisat la seva doctrina sobre el bilingüisme amb la incorporació d'alguns elements nous. Cal assenyalar, en primer lloc, l'intent de formular una definició:

"El bilingüisme és la condició de les persones que s'expressen indistintament en dues llengües (perquè, de fet, ja pensen indistintament en totes dues). Aquestes persones realitzaren, en la infància, l'aprehensió de la realitat exterior mitjançant dues llengües alhora" (1975, 12).

Amb aquesta definició sembla que Badia s'arreglera (contra Weinreich o Martinet) entre els qui circumscriuen el bilingüisme dins la noció de "bilingüisme natural" -o més precisament "ambilingüisme natural". Confirma aquesta conclusió l'abandonament de la noció "bilingüisme ambiental", que abans havia defensat. En efecte, partint de la noció genèrica de llengües en contacte -que, per cert, Badia introduí a casa nostra-, distingeix dues situacions:

"A Catalunya és fàcil d'inventariar tots dos tipus de llengües en contacte: el natural (per raons familiars), que ací anomenem bilingüisme, i el cultural (per raons sociològiques), que presentem sota el nom de diglòssia" (1975, 13).

Quant als avantatges o els inconvenients del bilingüisme, Badia denuncia els inconvenients del bilingüisme prematur (1964, 139-142), però al mateix temps dóna arguments lingüístics a favor d'un "bilingüisme sense ombres" (1964, 142-145), i n'assenyala els avantatges pedagògics (1964, 145-147) en una situació de contacte de llengües. En tornar sobre el tema, Badia ha dit que entre els anys 1920 i 1950 la tendència dominant entre lingüístes, pedagogs i psicòlegs era de gran reserva sobre els avantatges del bilingüisme, que amb l'aparició de la sociolingüística se n'han subratllat més aviat els avantatges i que en els darrers anys es torna a insistir en els seus inconvenients (1977, 121).

3.1.23. Miquel Siguan

L'estudiós que amb més fermesa s'ha enfrontat a la doctrina tradicional del bilingüisme divulgada per Galí ha estat el psicòleg Miquel Siguan. En un treball sobre el tema, destaca les insuficiències de la Conferència de Luxemburg i afirma que la "intención claramente hostil al bilingüismo y dirigida a demostrar sus inconvenientes" ha estat reemplaçada per "estudios que descubren sus ventajas" (1975, 11). D'altra banda, recorda que els qui fa mig segle protestaven contra el bilingüisme no eren solament els representants de les minories nacionals, sinó també els representants de les llengües dominants que clamaven contra l'amenaça que significava el bilingüisme per a la llengua oficial (1975, 12).

Per a Siguan el bilingüisme és, en principi, un fet psicològic ("comportament de certs individus humans capaços d'expressar-se i de comunicar-se amb la mateixa o semblant facilitat en dues llengües distintes"), però observa:

"normalment el bilingüisme d'un individu no és un cas aïllat, sinó que el trobem convivint amb d'altres individus que són també bilingües, i precisament en el mateix sentit que ho és ell, parlant les mateixes llengües i en les mateixes condicions. Així el bilingüisme se'ns converteix en un fet col·lectiu i això ens autoritza a fer-ne un tractament sociològic" (1976, 5; el subratllat és meu, F.V.).

Adoptant aquest plantejament, Siguan ha estat el primer autor entre nosaltres que s'ha oposat el reduccionisme sociològic de la sociolingüística nord-americana. Un cop fet aquest advertiment, assenyala les diferències entre (a) el bilingüisme com a comportament individual i (b) el bilingüisme com a fet social: (a) és propi de la psicologia, (b) de la sociologia; (a) requereix competència lingüística semblant entre les dues llengües, (b) no requereix aquesta competència (1976, 6). En una paraula, Siguan replanteja la tradicional dicotomia bilingüisme individual/col·lectiu, no pas com a categories diferents de bilingüisme, sinó com un mateix fenomen contemplat des de perspectives diferents, la qual cosa no fou compresa per Galí, ni tampoc per alguns sociolingüistes catalans. Seguint aquest mateix raonament, no veu cap avantatge en la substitució de l'etiqueta "bilingüisme col·lectiu" per la de "diglòssia" (1976, 7-8).